

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KATILIM VE GELENEKSEL
BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI

HÜSEYİN KARAHASAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. SERKAN DİLEK

KASIM - 2023

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Hüseyin KARAHASAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KATILIM VE GELENEKSEL BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI

HÜSEYİN KARAHASAN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. SERKAN DİLEK

Bankacılık tarihi dünya tarihin ilk olarak MÖ 3500 yılında Sümerler de görülmüştür. İnsanlık tarihinde para kavramı ortaya çıkmadan önce ürün ve hizmetlerin takası görülmüştür. Paranın bulunması ile birlikte Avrupa’da kiliseler emanet yöntemi ile bankacılık faaliyetlerine benzer uygulamalarda bulunmuştur. Bankacılık tarihinin modern anlamda gelişmesi Avrupa’da meydana gelmiştir. Avrupa sanayi devrimi ve finansal teknolojiler açısından kendini geliştirirken, Osmanlı Devleti ekonomik buhran ve siyasi ilişkileri yüzünden geride kalmıştır. Bu yüzden Osmanlı’nın son dönemlerinde enflasyonun artması ile finansal kaynağa ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlı topraklarında kurulan bankalar yabancı kaynaklı olup, bireylere hizmet vermiştir. Fakat ülkenin değişen siyasi yapısı ve ekonomisi yüzünden yabancı kaynaklı bankalar kapatılarak, yerli sermaye ile geleneksel bankacılık sistemleri oluşturulmuştur. Geleneksel bankacılık sistemi faize dayalı bir işleyiş sürdürmektedir. Bu durumda İslam dinine mensup olan kişiler geleneksel bankacılık uygulamalarından faydalanamamıştır. 1973 yılında meydana gelen Petrol Krizi ile Müslüman ülkelerin, petrol rezervleri sayesinde ekonomileri daha güçlü bir konuma gelmiştir. Bu nedenle Müslümanların ekonomiye kazandırılması için yeni bir bankacılık sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sayede katılım bankalarının temeli atılmıştır. Katılım bankaları, geleneksel bankacılıktan farklı olarak faiz sisteminden faydalanmamaktadır. Bu çalışmada katılım ve geleneksel bankaları literatür doğrultusunda incelenerek, TKBB, TBB ve BDDK’dan elde edilen bilgiler doğrultusunda performans karşılaştırması yapılacaktır.

ANAHTAR KELİMELEER:Bankacılık Sektörü, Geleneksel Bankacılık, Katılım Bankacılığı

Kasım 2023, 82 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****PARTICIPATION IN THE BANKING SECTOR AND COMPARISON WITH
TRADITIONAL BANKING****HÜSEYİN KARAHASAN****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE****DEPARTMENT OF ECONOMICS****SUPERVISOR: PROF. DR. SERKAN DİLEK**

The history of banking was first seen in the Sumerians in 3500 BC in the history of the world. Before the concept of money emerged in the history of humanity, the exchange of products and services was seen. With the discovery of money, churches in Europe have made similar applications to banking activities with the trust method. The modern development of banking history took place in Europe. While Europe was developing itself in terms of industrial revolution and financial technologies, the Ottoman Empire was left behind due to the economic depression and political relations. Therefore, with the increase in inflation in the last period of the Ottoman Empire, financial resources were needed. The banks established in the Ottoman lands were of foreign origin and served to individuals. However, due to the changing political structure and economy of the country, foreign banks were closed and traditional banking systems were created with domestic capital. The traditional banking system maintains an interest-based operation. In this case, people who belong to the religion of Islam could not benefit from traditional banking practices. With the oil crises affecting the world, the oil resources in the Arabian Peninsula, and the participation of Muslims in the economy, a new banking system was needed. In this way, the foundation of participation banks was laid. Participation banks, unlike traditional banking, do not benefit from the interest system. In this study, participation and traditional banks will be examined in line with the literature, and performance comparison will be made in line with the information obtained from TKBB, TBB and BDDK.

KEYWORDS: Banking Sector, Traditional Banking, Participation Banking

November 2023, 82 Page

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans eğitimin sürecinde yardımlarını ve değerli bilgilerini benden esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Serkan DİLEK'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Hüseyin KARAHASAN

Kastamonu, 2023

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. GELENEKSEL BANKACILIK VE UYGULAMALARI	6
2.1 Banka Kavramı ve Tarihi	6
2.2 Bankacılık Türleri.....	8
2.2.1 Ticari Bankalar	11
2.2.2 Yatırım Bankaları	13
2.2.3 Katılım Bankaları.....	13
2.2.4 Merkez Bankaları.....	16
2.2.5 Kalkınma Bankaları	18
2.3 Türkiye’de ve Dünya’da Geleneksel Banka Faaliyetleri.....	19
2.3.1 Osmanlı Dönemi’nde Bankacılık Sistemi.....	21
3. KATILIM BANKALARI	26
3.1 Katılım Bankası ve Tarihsel Gelişimi	26
3.2 Türkiye’de ve Dünya’da Katılım Bankaları	28
3.2.1 Türkiye’de Katılım Bankaları.....	29
3.2.1.1 Kamu katılım bankaları.....	31
3.2.1.2 Özel katılım bankaları	33
3.2.2 Dünyada Katılım Bankaları	34
3.3 Katılım Bankalarının Banka Sektöründeki Yeri ve Önemi.....	42
3.3.1 İslamiyet’te ve İslami Bankacılıkta Faiz	42
3.3.2 Ekonomik ve Sosyal Unsurlar	44
3.4 Katılım Bankacılarının Fon Kullandırma ve Fon Toplama Yöntemleri	45
3.5 Kamunun Katılım Bankacılığına Girme Nedenleri.....	48
3.6 Katılım Bankalarının Temel İlkeleri	49
3.6.1 Faiz Yasağı	49
3.6.2 Belirsizlik (Spekülasyon) Yasağı.....	50
3.6.3 Kumar Yasağı	50
3.6.4 Faaliyet Alanlarının Helal Olması	50
3.6.5 Faaliyetlerin Şeffaf Olması	51
4. GELENEKSEL VE KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI	52
4.1 Çalışmanın Amacı	52
4.2 Çalışmanın Kapsamı ve Veri Seti.....	52
4.3 Geleneksel ve Katılım Bankalarının Seçilmiş Oranlarının Karşılaştırması	52

4.3.1	Geleneksel ve Katılım Bankalarının Sektör Payı	53
4.3.2	Geleneksel ve Katılım Bankalarının Banka ve Çalışan Sayısı	54
4.3.3	Geleneksel ve Katılım Bankalarının Aktif Büyüklükleri	55
4.3.4	Geleneksel ve Katılım Bankalarının Net Karları	57
4.3.5	Geleneksel ve Katılım Bankalarının Özkaynakları	58
4.4	Kamu Sermayeli Katılım Bankalarının Sektördeki Payı ve Önemi	60
5.	SONUÇ	74
	KAYNAKLAR	77

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 Türkiye’de Finansal Yapının İşleyişi.....	10
Şekil 4.1 Katılım ve Geleneksel Bankaların Sektör Payı.....	54
Şekil 4.2 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Aktif Büyüklüklerinin Karşılaştırılması	56
Şekil 4.3 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Net Karlarının Karşılaştırılması	58
Şekil 4.4 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Özkaynak Değerlerinin Karşılaştırılması	59
Şekil 4.5 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Aktif Karlılıkları	61
Şekil 4.6 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Öz Sermaye Karlılıkları.....	62
Şekil 4.7 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Sermaye Yeterlilik Oranları	62
Şekil 4.8 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Aktif Büyüklüğü Açısından Karşılaştırması.....	65
Şekil 4.9 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Özkaynaklar Açısından Karşılaştırması	66
Şekil 4.10 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Net Karlılık Açısından Karşılaştırması	67
Şekil 4.11 Albaraka Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	68
Şekil 4.12 Kuveyt Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	69
Şekil 4.13 Türkiye Finans Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri.....	70
Şekil 4.14 Ziraat Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	71
Şekil 4.15 Vakıf Katılım’ın Seçilmiş Finansal Değerleri	72
Şekil 4.16 Türkiye Emlak Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri.....	73

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1 Banka Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi	8
Tablo 2.2 Türkiye’de Geleneksel Banka Türleri ve Aktif Büyüklükleri	9
Tablo 2.3 Türkiye’de Finansal Sisteminin Yapısı	9
Tablo 2.4 Türkiye’de Yer Alan Ticari Bankalar	11
Tablo 2.5 Türkiye’deki Katılım Bankaları	15
Tablo 2.6 Merkez Bankalarının Gelişimi	17
Tablo 2.7 Osmanlı Dönemi’nde Açılan Yerli Bankalar	22
Tablo 2.8 Osmanlı Döneminde Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar	24
Tablo 3.1 Türkiye’de Faizsiz Bankacılık	30
Tablo 3.2 Türkiye’de Katılım Bankalarının Kuruluş Tarihçesi	30
Tablo 3.3 Kamu Katılım Bankalarının Pay Oranları	31
Tablo 3.4 Türkiye’de Özel Sermayeli ve Kamu Sermayeli Katılım Bankaları	33
Tablo 3.5 Dünya’da Katılım Bankaları	34
Tablo 3.6 Toplam Varlıklarına Göre Dünya Bankaları	39
Tablo 3.7 Ülkelerin İslami Finans Gelişmişlik Göstergesi (İFGG) (2020)	41
Tablo 4.1 Katılım ve Geleneksel Bankaların Sektör Payı	53
Tablo 4.2 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Banka ve Çalışan Sayısı	55
Tablo 4.3 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Aktif Büyüklüklerinin Karşılaştırılması	56
Tablo 4.4 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Net Karlarının Karşılaştırılması	57
Tablo 4.5 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Özkaynak Değerlerinin Karşılaştırılması	59
Tablo 4.6 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Karlılıkları ve Sermaye Yeterlilikleri 1	60
Tablo 4.7 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Bir Karşılaştırması 2	64
Tablo 4.8 Albaraka Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	67
Tablo 4.9 Kuveyt Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	68
Tablo 4.10 Türkiye Finans Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	69
Tablo 4.11 Ziraat Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	70
Tablo 4.12 Vakıf Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	71
Tablo 4.13 Türkiye Emlak Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri	72

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ATM	: Automated Teller Machine
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
EFT	: Elektronik Fon Transfer
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	: Açıklaması veya Adı
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

1. GİRİŞ

Bankacılık uygulamaları insanların, toplulukların ve devletlerin ekonomik, ticari, sosyal ve siyasal ilişkilerinin kolaylaşmasında önemli bir yer kaplamaktadır. Bu açıdan günümüzde bankacılık uygulamaları vazgeçilmez özelliğini korumaktadır. Zaman içinde teknolojinin gelişmesi ile bankacılık ürün ve yelpazesi genişlemiştir. Teknoloji sayesinde insanlar farklı şehir ve ülkelerde bankacılık faaliyetlerinden faydalanabilmektedir. Bankaların web sitesi ve mobil uygulamalarından bireyler sürekli olarak işlem yapabilmektedir. Böylece insanların banka şubesine uğramadan ve sıra beklemeden hizmet almaları mümkündür. Banka sektörünün gelişmesi ile birlikte ülkelerin ekonomisi de olumlu yönde etkilenmektedir. Bu açıdan banka sektörünün gelişimi ve düzenli rağbet görmesi gerekmektedir.

Tarihte ilk modern bankacılık sistemi Avrupa’da görülmüştür. Bu sistem faiz üzerine dayalı gelişmiş ve günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Venedik, İngiltere, Hollanda gibi ülkelerde gelişen bankacılık sektörü sayesinde fon talep edenler ile fon arz edenler bir araya gelmiş ve yatırım için ihtiyaç duyulan fonlar, fon talep edenlere ulaştırılmıştır. Ancak Avrupa’da gelişen bankacılık sisteminin temeli faize dayanmaktadır. Geleneksel bankacılık sisteminde faizin yer alması, Müslümanların banka sisteminden faydalanmasını engellemektedir. Çünkü İslam dininde Müslümanların haksız kazanç elde etmesi ve faizle işlem yapması haram olarak görülmektedir. Müslüman kişinin verdiği mal ve hizmetin karşılığını fazla alması haksız kazanca girdiği için geleneksel bankacılık uygulamaları da haram olmaktadır. Bu noktada Müslümanların ekonomiye katılamaması önemli bir likidite açığına sebep olmuştur. Buna ek olarak Arap Yarımadası’nda bulunan petrol rezervleri ve Batı’da meydana gelen petrol krizi bankacılık uygulamalarının eksikliğini aratmıştır.

Küresel piyasada Müslümanların ekonomiye kazandırılabilmesi açısından yeni bankacılık uygulamalarına ihtiyaç duyulmuştur. Katılım bankaları bu arayışlar sonucunda ortaya çıkmıştır. Katılım bankalarının kazancı katılma payı üzerinden sağlanmakta yani faizle işlem yapılmamaktadır. Kısaca banka ve müşterileri ortak

olarak görülmektedir. Banka kar ve zarar ettiği durumlarda her iki taraf yatırımlarına göre etkilenmektedir. Böylece geleneksel banka hizmetlerinden uzak duran Müslümanların ellerindeki fonlar ekonomiye kazandırılmış olmaktadır.

1970’li yıllarda petrol gelirlerinin artması ile petrol zengini Arap yarımadasındaki ülkelerin fonlarını nasıl değerlendirecekleri önemli konulardan biri olmuştur. 1969 senesinde gerçekleşen İslam Konferansı ile “İslam Kalkınma bankası” ve “İslam Bankaları Birliği” kurulmuştur. 1960’lı yıllarda Mısır’da Ahmet en-Neccar tarafından ilk faizsiz banka modeli kurulmuş, ancak 1977 yılında kapatılmıştır. 1971 yılında Mısır’da devletin desteği ile Nasr Sosyal Bankası” kurulmuştur. Petrolden elde edilen gelirleri faizsiz enstrümanlar ile değerlendirmeyi amaçlayan İslam Kalkınma bankası da 1974 senesinde Cidde’de kurulmuş ve 1975 yılında faaliyete geçmiştir. Batılı bankalar da İslami bankacılığın potansiyelini görmüş ve Eastern Bank ve ABN–Amro gibi Batı kökenli bankalar Bahreyn ve Cidde’de faizsiz sisteme göre çalışan şubeler açmışlardır. Daha sonra HSBC, Citibank, Deutsche Bank gibi ünlü bankalar da İslami bankacılık alanında yatırımlar yapmışlardır (Dilek ve Küçük, 2016:23).

Türkiye’de katılım bankacılığı “Özel Finans Kuruluşları” adı altında 1985 yılında faaliyete geçmiştir. Fakat Özel Finans Kuruluşları adının içinde banka kelimesi ile ilgili bir ibare yer almadığı için yurt dışında bankacılık işlemlerini gerçekleştirememektedir. Bu yüzden Özel Finans Kuruluşlarının ismi Katılım Bankaları olarak değişmiştir. Kamu bankalarının İslami bankacılık yapan ayrı birimleri açmışlardır. Türkiye’de üniversitelerde İslam Ekonomisi ve Finansı alanında eğitim veren fakülte ve enstitüler açılmıştır. Ancak bu çabalara rağmen Türkiye’de Katılım bankacılığının toplam bankacılık sektörü içindeki payı istenen seviyeye ulaşamamıştır. 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de 6 katılım bankası faaliyet göstermektedir (TBB, TKBB, 2023).

Banka ve bankacılık işlemleri küresel alanda modern yaşamın vazgeçilmez bir noktası olmuştur. Gelişen dünyada teknoloji kavramı ve banka iç içe bir yapı göstermiştir. Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve inovasyonlar sayesinde bankalar müşterilerine daha fazla ürün çeşidi imkanı sağlamaktadır. Bankaların teknoloji ile iç

içe yapı göstermesi, sektörün sosyal ve ekonomik yaşamdaki etkinliğini önemli bir noktaya ulaştırmıştır.

İnsanlar internet aracılığıyla banka hizmetlerinin büyük bir çoğunluğundan hizmet almıştır. Banka hizmetlerinin geçmişten günümüze kadar bu denli hızlı gelişmesi insanların iş, sosyal ve özel hayatlarındaki gereksinimlerine önemli derecede karşılama imkanını sağlamıştır. Bu alanlardan biri de faizsiz bankacılık sistemini kullanmak isteyen kişilere yönelik olmuştur. Dini inancı açısından faizsiz bankacılık ihtiyacı duyan kişilere yönelik katılım bankaları faaliyete geçirilmiştir (Parlakıyığıt, 2023: 2).

Katılım bankalarının tarihinde çeşitli denemeleri yapılarak sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat ilk olarak katılım bankalarının temeli 1980'li yıllarda Mısır'da atılmıştır. Katılım bankaları geçmişten günümüze kadar olan düzenlerinde finansal sisteme entegre olarak sürdürülebilirliğini devam ettirmektedir. Bu açıdan geleneksel bankacılık sistemine karşılık olarak kullanıcılara yeni bir alternatif olarak yerini almıştır. Türkiye'de katılım bankalarının geçmişi 1980'li yıllardan itibaren faaliyete geçmiştir. Türkiye'de katılım bankaları ilk olarak "Özel Finans Kuruluşları" olarak yerini almıştır. 2000'li yıllardan itibaren mevzuatta değişiklikler yapılması nedeniyle Özel Finans Kuruluşları, Katılım Bankaları olarak anılmaya başlanmıştır. Katılım bankaları bankacılık sistemi içinde İslami Finans düzenine uygun olarak işleyişini günümüze kadar devam ettirmiştir (Bektaş, 2022: 2).

Katılım bankalarının Türkiye'de faaliyete geçmesi ile birlikte bankacılık sektörünün gelişimine ve yatırımların artmasına imkan sağlanmıştır. Katılım bankalarının, bankacılık sektöründe gelişme sürecinde olması nedeniyle banka otoriteleri katılım bankalarının payını artırmayı hedeflemiştir. Bu sayede katılım bankalarının bankacılık sektöründe gelişmesi adına yerli ve yabancı sermayelerin desteği kullanılmıştır. Türkiye'de katılım bankaları başlangıçta özel sermaye ile faaliyete başlamıştır. Sonrasında kamu sermayesi ile birlikte katılım bankaları da kurulmuştur. Çünkü özel sermayeli katılım bankaları ile katılım bankacılığının bankacılık sektöründeki payı yeterli değildir. Bu noktada katılım bankalarının kamu sermayeli olması ile birlikte hızlı bir şekilde büyümesi amaçlanmıştır. Kamu sermayeli katılım bankaları ile birlikte

bankacılık sektöründe hızlı bir artış gösterme eğilimine geçtiği söylenebilmektedir (Özsoy, 2013: 192).

Bu araştırmanın amacı katılım bankacılığı sektöründe kamu katılım bankalarının açılması ile birlikte performansının belirlenmesidir. Bu kapsamda Türkiye’de yer alan özel sermayeli ve kamu sermayeli katılım bankalarının karşılaştırması, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu (BDDK)’ dan elde edilmiştir. Katılım bankalarının bankacılık sektöründeki karşılaştırılması yapılmadan önce katılım bankalarının geleneksel bankalar ile belirlenmiş rasyolar doğrultusunda karşılaştırılması yapılmıştır. Bankaların bilançolarında yer alan veriler doğrultusunda oluşturulan tablolar aracılığıyla bankaların finansal gelişmişlikleri karşılaştırılmıştır. Bu sayede bankaların likitideleri, yönetim becerileri ve aktif kalitelerinin belirlenmesine imkan sağlanmıştır. Araştırmada kamu katılım bankalarının, geleneksel bankacılık sektörüne ek olarak kamu ve özel sermayeli katılım bankalarına olan yaklaşımı performans açısından ele alındığında inanılmakta ve yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında yer alan katılım bankaları ve finansal sistem ile kavramlar ilgili alanyazında yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Analiz kapsamında oluşturulan veri seti BDDK, TKBB ve TKB’den elde edilerek oluşturulmuştur. Buna ek olarak Albaraka Türk Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası ve Emlak Katılım Bankası resmi sitelerinde yer alan denetim raporları verilerinden faydalanılmıştır. Bu sayede katılım bankaları geleneksel bankacılık sektörüne ek olarak kamu ve özel sermayeli olarak kendi içinde karşılaştırılmasının sağlanmasına imkan sağlanmıştır.

Araştırma 4 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışma kapsamı ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde geleneksel bankacılık ve finans sistemi ile ilgili kavramların açıklaması yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde katılım bankaları ile ilgili bilgilere ek olarak Türkiye’deki katılım bankalarının finansal bilgileri verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde geleneksel bankaları ve katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payı karşılaştırılmıştır. Sonrasında katılım bankalarının kendi

içinde kamu ve özel sektör verilerine göre finansal performans karşılaştırması yapılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle banka ve bankacılık sektörü ile ilgili bilgi aktarıldıktan sonra geleneksel ve katılım bankaları ile ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra 2018-2022 yılları arasında seçilmiş rasyolara göre geleneksel ve katılım bankalarının performans karşılaştırmasına bakılacaktır. Çalışmanın performans karşılaştırması için veriler TKBB, TBB ve BDDK'dan elde edilecektir.

2. GELENEKSEL BANKACILIK VE UYGULAMALARI

Geleneksel bankacılık sistemi finans yapılanmasında en temel ve eski olgular olarak yerini almıştır. Geleneksel bankacılık sisteminin işleyişi faiz ile gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde bankacılık ve geleneksel bankacılık kavramları, literatürde yer alan çalışmalar doğrultusunda aktarılacaktır.

2.1 Banka Kavramı ve Tarihi

Finansal işlemlerin geçmişine bakıldığında zaman MÖ 3500'lü yıllarda uygulandığını söylemek mümkündür. Bankacılık uygulamalarının modern anlamda uygulanması günümüzden yaklaşık 200 yıl önce gerçekleşmiştir. Tarih boyunca insanlar elde ettikleri kazançları saklama yoluna gitmiştir. Özellikle antik çağda insanların tarımdan elde ettikleri ürün ve gelirleri güvende tutabilmek için tapınaklara verdiği bilinmektedir. Antik çağda tapınaklar finansal işlemler kapsamında bilinen en kurumsal yapı olarak incelenebilmektedir. Halkın verdiği ürün ve değerli malların takibinin yapılması açısından nitelikli elemanların çalıştığını söylemek mümkündür. Bu açıdan tapınakların finansal işlemler ya da bankacılık işlemleri ile ilgili gelişmiş yapılar sunduğu tespit edilmiştir (Özel, 2020). Babil, Sümer ve Roma uygarlıkları bankacılık uygulamalarında bilinen en eski medeniyetler içinde yer almıştır. Bu medeniyetlerin bankacılık uygulamaları ile benzer faaliyetler içinde olduğunu söylemek mümkündür (Aydın, 2006: 6). Paranın bulunması ile birlikte ülkeler yeni ticaret yolları aramaya başlamıştır. Bu süreçte gelişen teknolojiler, modern finansal sistemlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Yetiz, 2016: 108).

Banka, İtalyanca "Banco" olup Türkçe'de "tezgah ve masa" anlamında literatüre geçmiştir. Roma tarihinde bankacılık işlemleri yapan kişilere "Banker" adı verilmektedir. Bankerler, para ticaretini gerçekleştirmektedir. Bankerlerin faaliyetleri zamanla bankacılık uygulamaları adı altında yer almıştır (Kodra, 2018: 4; Esen, 2019: 4).

Modern açıdan kurulan ilk banka 17. yüzyılda Hollanda'da "Amsterdam Bankası" olarak faaliyete geçmiştir. Amsterdam Bankası'ndan sonra kurulan diğer modern

banka “Venedik Bankası” olarak bilinmektedir. 1640’lı yılların başında İngiltere kralının, tüccarların altınlarına el koyması ile birlikte tüccarların devlete olan güveni azalmıştır. Bu yüzden tüccarlar da altınlarını “Goldsmith” adını verdikleri tüccarlar ortaya çıkmıştır. Goldsmith tüccarları altınları alarak karşılığında “Şehadetname Belgesi” vermektedir. Goldsmithler zamanla depolarında duran altınların atıl olduklarını anladıkları için ihtiyacı olanlara senet karşılığında ödünç vermeye başlamıştır. Bu sayede senetlerin alışverişinin başlaması ile birlikte banknot sistemi oluşturulmuştur (Yetiz, 2016: 109).

Osmanlı İmparatorluğu’nda meydana gelen ekonomik sıkıntıların önüne geçilebilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 1840 yılında ekonomik açığın kapatılması için kağıt para “kaime” basılmıştır. Fakar hazinenin sürekli açık vermesi yüzünden kaime, yabancı paralar karşılığında değer kaybetmeye başlamıştır. 1845 yılında Galata Bankerleri’nin ileri gelenleri ile anlaşma yapılarak, Osmanlı’nın gerçekleştirdiği ithalatın finansı sabit kur üzerinde gerçekleştirilmektedir (Bulut, 2015: 6).

En eski bankacılık uygulamaları yaklaşık 6000 yıl önce gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde direkt olarak banka adı verilen kuruluşlar bulunmamaktadır. Dini açıdan kutsal sayılan kiliseler, insanların kıymetli eşyalarını emanet almaktadır. İnsanlar eşyalarının korunması karşılığında belirli miktarlarda para ödemesi yapmaktadır. Kilise ve bireylerin geliştirdiği bu ilişki il bankacılık uygulaması olarak tarihe geçmiştir (Yıldız, 2019: 4). Aşağıda yer alan tabloda bankacılık uygulamalarının tarihsel süreci gösterilmektedir.

Tablo 2.1 Banka Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi

M.Ö. 3500	Sümer ve Babil imparatorluklarındaki ibadethanelerde din adamlarının halka borç verdiği tarihleri belgeye ulaşılmıştır.
M.Ö. 2000	İlk bankacılık yasalarını Eshunanca Krallığı düzenlemiş ve faiz oranını %20 olarak hükme bağlamıştır. Hammurabi Kanunları ile mevduat toplama, kredi verme gibi bankacılık işlemleri düzenlenmiştir.
M.Ö. 1000	İlk ve Orta Çağ'da Yunan şehir devletlerinde, Roma İmparatorluğunda ve Mısırlılarda bankacılık işlemleri gelişmiştir. Antik Mısır medeniyetinde faizle borç verme işlemleri sınırlandırılmış, Antik Yunan medeniyetinde bankacılık denetime tabi tutulmuştur.
1609	İlk çağdaş anlamda banka olan "Amsterdam Bankası" kurulmuştur.
1637	Venedik Bankası kurulmuş; çek ve banknot kullanımı başlamıştır
1640	İngiltere Kralı, tüccarların altınlarına el koymuş ve bu altınları Goldsmith denen tüccarlara sertifika karşılığında vermeye başlamıştır.
1694	İlk Merkez Bankası olarak bilinen İngiltere Merkez Bankası kurulmuştur.
1907	Sistem, Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası) ile olgunluğa ulaşmış ve modern banka sistemini oluşturmuştur.

Kaynak: Karakaş, 2019.

Tablo 2.1 incelendiğinde bankacılık uygulamaları ilk olarak MÖ 3500 yıllarında Sümer ve Babiller'de görülmüştür. Sonrasında zamanla ilerleyerek günümüzdeki modern haline ulaşmıştır. Bu açıdan katılım bankacılığının gelişiminin çok daha eskilerden itibaren olduğunun söylenmesi mümkündür. Günümüzde modern bankacılık uygulamalarının farklı çeşitleri bulunmaktadır. Çalışmanın devamında bankacılık türleri başlıklar altında incelenecektir.

2.2 Bankacılık Türleri

Para piyasası içinde ürün ve hizmetlerin yön verici ve etkileyici özellikleri bulunmaktadır (Arnoud, vd., 1997: 694). Bankalar ülke ekonomisi ile ilişkili olup doğrudan finansal piyasaları etkilemektedir. Bu yüzden devletin belirlediği kanunlar doğrultusunda banka faaliyetleri (bono, faiz, tahvil, vb.) şekil almaktadır (İpekten, 2017: 9). Finansal piyasalarda gerekli fon talebinin arz edilmesinde bankalar önemli bir rol oynamaktadır (Allen, 2001: 1). Bu yüzden ülkelerin ekonomisinin gelişmişliği

ve finansal yapısı arasında doğru orantı bulunmaktadır. Ayrıca bankaların da temelinin sağlam olması gerekmektedir. Türkiye’de geleneksel bankacılık sektöründe yer alan banka türleri ve büyüklükleri Tablo 2.2’de gösterilmektedir.

Tablo 2.2 Türkiye’de Geleneksel Banka Türleri ve Aktif Büyüklükleri

Bankalar	Aktif Toplam (Milyon TL)
Mevduat Bankaları	5.281.462
Yatırım Bankaları	437.119
Katılım Bankaları	387.834
Toplam	6.106.415

Kaynak: Bankalarımız, 2021.

Tablo 2.1 incelendiğinde geleneksel banka sektöründe mevduat bankalarının en fazla aktif büyüklüğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. En düşük aktif toplam katılım bankalarında görülmektedir.

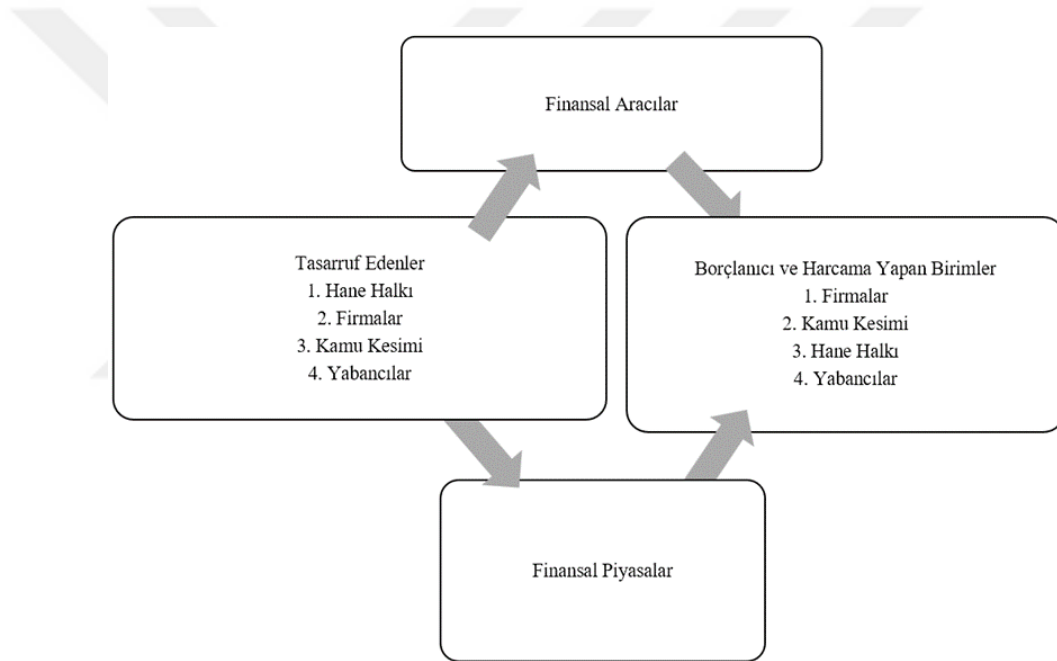
Tablo 2.3 Türkiye’de Finansal Sisteminin Yapısı

SEKTÖR	TUTAR (Milyar TL)	TOPLAM İÇİNDEKİ PAY (%)
Banka	6392	82
Finansman şirketleri	44	1
Finansal Kiralama Şirketleri	53	4
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	80	2
Emeklilik Yatırım Fonları	114	1
İşsizlik Sigortası	191	1
Sigorta Şirketleri	340	4
Portföy Yönetim Şirketleri	483	6
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	0,6	0,00007
Girişim Sermayesi	5	0,1
Reasürans Şirketleri	9	0,001
Aracı Kurumlar	5	0,0006
Factoring Şirketleri	46	1
Toplam	7762	100

Kaynak: Bankalarımız, 2021.

Tablo 2.3 incelendiğinde geleneksel bankacılık sisteminin altyapısında yer alan kurumların aktif büyüklükleri verilmiştir. Buna göre finansal sistemin en üst noktasında %82 oranla bankalar yer almaktadır. Bankalardan sonra Portföy Yönetim Şirketleri, Sigorta Şirketleri, İşsizlik Sigortası, Emeklilik Yatırım Fonları ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları ilk beşte yer almaktadır.

Tablo 2.3'te belirtilen finansal sistem kurumları finansal piyasanın fon talebini karşılamaktadır (Coşkun, 2010: 8). Finansal yapılar fon talebini karşılarken devletin belirlediği kurallara uymaktadır (Sever, 2009:8). Türkiye'nin finansal yapısının devamlılığı Şekil 2.1'de gösterilmektedir.

Şekil 2.1 Türkiye'de Finansal Yapının İşleyişi (Tunalı, 2019)

Şekil 2.1 incelendiğinde finansal piyasalar ve finansal aracılardaki döngü gösterilmektedir. Finansal piyasalar ve finansal aracılardaki döngü, borçlanıcı ve harcama yapan birimlere; tasarruf edenler finansal aracılardaki döngüye gönderilmektedir. Finansal aracılarda sol tarafında tasarruf edenler, sağ tarafında borçlanıcı ve harcama yapan birimler bulunmaktadır. Finansal piyasalarda da taraflar aynı şekildedir. Tasarruf eden tarafta hane halkı, firmalar, kamu kesimi ve yabancılar yer almaktadır. Borçlanıcı ve harcama yapan birimlerin altında firmalar, kamu kesimi, hane halkı ve yabancılar yer almaktadır. Bu açıdan finansal aracılardan yararlanmak isteyen kişilerin bulunduğu taraflar önemli olmaktadır.

2.2.1 Ticari Bankalar

Bankacılık yapısının geliştiği zamandan itibaren revizyonlara uğrayarak, günümüze kadar gelmiştir. Ekonomik ve sosyal yaşamda tüzel ve genel kişilerin bankacılık uygulamalarından faydalandığı bilinmektedir. Buna ek olarak ticaretin gelişmesi açısından bankacılık faaliyetlerinin gelişmesi önem taşımaktadır (Çetin ve Bıtrık, 2010: 75).

Bankacılık çeşitleri arasında ticari bankalar içeriğine göre önemli bir yer kapsamaktadır. Ticari bankacılık yapısında müşteri ve yatırımcılardan toplanan mevduatlar, fon gereksinimi olan kişilere kullanılmaktadır. Ticari bankaların müşterilerine sağladığı mevduat işlemleri kısa süreli olmaktadır (Somashekar, 2000: 3). Tablo 2.4'te Türkiye'de yer alan ticari bankalar gösterilmektedir.

Tablo 2.4 Türkiye'de Yer Alan Ticari Bankalar

Kurulum Türü	Adı	Şube Sayısı	
		Yurt İçi Şube	Yurt Dışı Şube
Devlet (Kamu) Sermayesi ile	T.C. Ziraat Bankası	1733	24
	Türkiye Halk Bankası	1000	6
	Türkiye Vakıflar Bankası	937	3
Özel Sermaye ile	Adabank	1	0
	Akbank	757	1
	Anadolu bank	113	0
	Fibabanka	62	0
	Şekerbank	238	0
	Turkishbank	9	0
	Türk Ekonomi Bankası	467	4
	Türkiye İş Bankası	1238	22
Yapı ve Kredi Bankası	844	1	

Tablo 2.4'ün devamı

Kurulum Türü	Adı	Şube Sayısı	
		Yurt İçi Şube	Yurt Dışı Şube
TMSF'ye Devredilen Bankalar	Birleşik Fon Bankası	1	0
Yabancı Sermaye ile Türkiye'de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	Alternatif bank	49	0
	Arap Türk Bankası	7	0
	Bank of China Turkey	1	0
	Burganbank	35	0
	Citibank	3	0
	Denizbank	707	1
	Deutsche	1	0
	HSBC	77	0
	ICBC Turkey Bank	43	0
	ING Bank	207	0
	MUFG Bank Turkey	1	0
	Odea bank	48	0
	QNB Finans Bank	517	1
	Rabobank	1	0
	Turkland Bank	17	0
	Türkiye Garanti Bankası	905	8
	Bank Mellat	3	0
	Habib Bank Limited	1	0
	Intesa Sanpaolo S.p.O.	1	0
JPMorgan Chase Bank N.A	1	0	
Société Générale (SA)	1	0	
Toplam	34	10026	71

Kaynak: Parlakyiğit, 2023.

2.2.2 Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, müşterilerine uzun süreli mevduat hizmeti vermektedir. Yatırım bankaları bankacılık sektöründe kamu ve özel sermayeli olmak üzere yer almaktadır. Özel kurum ve kuruluşlar sermayelerini geliştirmek ve genişletmek amacıyla yatırım bankalarından yüksek meblağlarda mevduat kullanabilmektedir (Çetin, 2016: 19).

Yatırım bankalarının müşterilerini sadece işletmeler ile sınırlandırmak doğru değildir. Gelişmekte olan ülkeler de yatırım bankalarından faydalanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin küçük işletmelerin fon ihtiyaçları, yatırım bankalarından sağlanmaktadır. Buna ek olarak yatırım bankalarının esas ilgilendiği alan sanayi endüstri sektörü olarak geçmektedir. Bu alanda yapılan yatırımlar gelişmekte olan ülkelerin ekonomisini kalkındırmasında önemli bir etken olarak yer almaktadır. Yatırım bankalarının diğer alanlarda verdiği hizmetler şu şekilde gösterilebilmektedir (Arabacı, 2018: 27);

- Ticari kurumların satın alınması,
- Döviz işlemlerinin yapılması (alım-satım),
- Menkul değer ticaretlerinin gerçekleştirilmesi,
- Özelleştirme çalışmaları olarak ifade edilmektedir.

Planlı Dönemde bankacılık devlet kontrolü altında tutulmaktadır. Bu yüzden bankacılık faaliyetleri ve yeniden bankacılık kurulma işlemleri sınırlandırılmıştır. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Devlet Yatırım Bankası, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası bu dönemde kurulmuştur. Türkiye’de ilk yatırım bankası 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası faaliyete geçmiştir (Yetiz, 2016: 111).

2.2.3 Katılım Bankaları

Şeriat olarak bilinen İslam kanunları Kuran-ı Kerim ve sünnete dayanmaktadır. Faiz de Kuran-ı Kerim’de kesin bir dille yasaklanmıştır. Hz. Muhammed (sav) de faizle işlem yapılmasını engellediği bilinmektedir. Bu nedenle de Müslümanlar faizle borç vermek ve borç almaktan çekinmektedir. Ancak geleneksel bankacılığın faize dayandığı görülmektedir. Müslümanların ellerindeki fonların değerlendirilmesi,

yatırım yapmak isteyen fon talep edenlere ulaştırılmasında sıkıntılar yaşanmıştır. Katılım bankaları da bu ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır (Binatlı, 1966: 159).

Katılım bankaları bankacılık sektöründe diğer bankalardan farklı yapısı bulunmaktadır. Bu bankacılık türünde banka faiz ile işleyiş sürdürmemektedir. Bu yüzden katılım bankası faiz getirisi olan eylemlerin dışında kalmaktadır. Bu yüzden diğer bankacılık türlerinin yaşadığı dalgalanmalı kurlar, katılım bankacılığını etkilememektedir. Bunların haricinde katılım bankalarının diğer bankaların sunduğu mevduat, ATM, şube, personel, mobil uygulama, web site, vb. gibi uygulamaları benzerlik göstermektedir (Şahin, 2007: 28).

1970 ekonomik krizi İslami bankacılığın gelişimi için önemli bir dönüm noktasıdır. Çoğunluğunu Müslüman ülkelerin oluşturduğu OPEC ülkelerinin petrol gelirleri 1970'li yıllarda artış göstermiştir. Bu artış petrol gelirlerinin nasıl değerlendirileceği sorusunu da beraberinde getirmiştir. 1978 yılında İslami bankacılık işlemleri için ilk lisansı Lüksemburg vermiştir. 1963 ile 1967 yılları arasında Mısır'da İslami bankacılık alanlarında ilk denemeler gerçekleştirilmiştir. HSBC, Citibank, Barclays Bank, Commerzbank, BNP Paribas gibi önemli geleneksel bankaların da İslami bankacılık yapan birimler, şubeler açtıkları görülmüştür. Günümüzde İslami bankaların, bankacılık sektöründe önemli aktörlerden biri olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörü geleneksel bankalar tarafından domine edilmekle beraber artık İslami bankaların göz ardı edilmesi mümkün görülmemektedir (Süngü ve Dilek, 2020: 3969-3970).

1985 yılında Al Baraka Türk katılım bankası, Türkiye'de kurulan ilk İslami Bankadır. İslami bankaların kurulması Türkiye'de muhafazakar kesimin fonlarının ekonomiye kazandırılması için önemli katkı sunmaktadır. Bu kurumların adları önce özel finans kurumları idi ancak 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık kanunu ile adları Katılım Bankaları olarak değiştirilmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Katılım bankalarının sağladığı istihdam, aktifleri ve bankacılık sektöründeki payları giderek artmıştır.

Katılım bankaları kuruldukları dönemden itibaren günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Şeriat kurallarına göre yönetilen ülkelerde katılım bankaları daha fazla önem görmektedir. Katılım bankalarında faiz sistemi yer almadığı için kar ve zarar oranları yer almaktadır. Bu durumda banka ve katılımcı ortak olarak görülmektedir. Tablo 2.5’te Türkiye’deki katılım bankaları gösterilmektedir.

Tablo 2.5 Türkiye’deki Katılım Bankaları

Bankanın Kuruluş Türü	Banka Adı	Banka Şube Sayısı	Banka Kuruluş Tarihi
Devlet (Kamu) Sermayesi ile	Ziraat Katılım Bankası	96	2015
	Vakıf Katılım Bankası	106	2015
	Türkiye Emlak Katılım Bankası	11	2019
Özel Sermaye ile	Albaraka Türk Katılım Bankası	230	1984
	Kuveyt Türk Katılım Bankası	428	1989
	Türkiye Finans Katılım Bankası	310	2005
Toplam	6	1181	

Kaynak: Bektaş, 2022: 23.

Tablo 2.5’te katılım bankalarının şubeleri ve kuruluş yılları gösterilmektedir. 2023 yılında BDDK’nın Resmi Gazete’de yayınlanan kurul kararına göre “Hayat Finans Katılım Bankası AŞ’ye faaliyet izni verilmesi, Asır Yatırım Bankası AŞ ile Ziraat Dinamik Banka AŞ” kurulmasına izin verilmiştir.

Katılım bankaları İslami kurallara göre işlem yaptıkları için faiz enstrümanını kullanmazlar. Katılım bankaları kar kazanç ve paylaşımı üzerine kurulu bir sisteme göre işlem yaparlar.

Katılım bankaları Al-Wadiah ve Mudaraba olmak üzere iki türlü fon toplarlar. Al-Wadiah tipi fon toplamada mudiler paralarını istedikleri vakit bankadan çekebilme hakkına sahiptir. Bu tip fon toplamada bankanın amacı mudinin parasını güven içerisinde saklamaktır. Bankalar bu tip fon toplamada parayla ticaret yapabilir (faizsiz olmak kaydıyla) ancak bu ticaretin sonunda oluşacak kar veya zarardan müşteri etkilenmemektedir. İkinci tip fon toplama yöntemi ise Mudarabadır. Mudaraba,

mudinin yatırımı olarak değerlendirilir ve bu sefer bankanın ticaretinden doğan kar veya zarardan mudi etkilenir. Banka kar elde ederse bunu mudi ile paylaşır eğer zarar elde edilirse mudi ile banka bu zararı paylaşırlar.

Katılım bankalarında farklı fon dağıtım yöntemleri bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; Murabaha, Mudaraba, Muşaraka, Selem, Sukuk ve İcara'dır. Bunların ortak yanı faizi içermemeleridir. Murabaha yönteminde banka, yatırımcının ihtiyaç duyduğu makine, araç, gereç vb önce peşin parayla satın alır ve sonra müşteriye vadeli olarak satar. Bu satış işleminde banka aldığı fiyatın üzerine bir miktar kar koymaktadır. Mudaraba yönteminde banka ve firma bir çeşit ortaklık kurar. Banka iş için gerekli fonu sağlarken firma da emeği ve becerisi ile işi yapar ve sonunda ortaya çıkan kar iki tarafça paylaşılır. Muşaraka yönteminde ise ticarete ortaklık söz konusudur. Banka ile firma kar veya zararı ortaklık paylarına göre paylaşırlar. İcara yönteminde ise banka, firmanın ihtiyacı olan ürünü satın alır ve bunu firmaya kiralar. Firma, bankanın yaptığı ödeme kadar kira bedelini ödeyince müşteri malın yeni sahibi olur. Banka ve firma kira bedeli ve süresi konusunda önceden anlaşma yaparlar. Sukuk, bankalar veya kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen bir menkul kıymettir. Sukuk sahipleri, bu varlıktan elde ettikleri gelir payları oranında hak sahibi olurlar. Salam, bankanın belirli bir varlık için nakit olarak yaptığı ödediği vadeli finansman işlemidir. Banka ve firma ücret, ödeme tarihi ve alınan mal hakkında anlaşma yaparlar. Bir başka ifadeyle selam, ertelenmiş teslimat için yapılan ödemedir. İstisna ise banka ile firma arasında yapılan uzun dönemli bir anlaşmadır. Banka firmadan belirli bir malı üretmesini ister. Maliyetler firma tarafından ödenir. Fiyat sabitlenmeli ve malın özellikleri iki taraf arasında kararlaştırılmalıdır. İş başladıktan sonra sözleşme iptal edilemez. Karz-ı Hasen ise ihtiyacı olan kişiye faizsiz parayı vermektir. Amacı insanları haramdan uzak tutmaktır (Süngü ve Dilek, 2020:3971-3972).

2.2.4 Merkez Bankaları

Tarihte ilk merkez bankası 1694 yılında İngiltere'de kurulmuştur. İlk modern merkez bankası Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası) 1907 yılında faaliyete geçmiştir (Yetiz, 2016: 109). Merkez bankalarının görevi, bankacılık sektöründe uygulanan faaliyetleri denetlemektir. Merkez bankalarının görevleri arasında para

politikasının uygulanması enflasyonun kontrol altında tutulması vb. gibi görevleri yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'den elde edilen verilere göre merkez bankasının görev ve sorumlulukları şu şekildedir (TCMB, 2023):

- Fiyat istikrarı: Merkez bankasının temel gereksinimlerinden birisi fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bu yapıda düşük enflasyon oranının olması için gereken para politika araçlarının kullanımı sağlanmaktadır.
- Finansal istikrar: Destekleyici hedef özelliği bulunmaktadır.
- Döviz kuru rejimi
- Banknot basma ve ihraç imtiyazı
- Ödeme sistemleri

Buna ek olarak mevduat ve para arzını dengede tutmak görevleri arasında yer almaktadır. Avusturya Merkez bankası ve Azerbaycan bankacılık uygulamaları arasında kurulan ilişki bu duruma örnek gösterilebilmektedir. Avusturya Merkez Bankası, Azerbaycan hükümetinin bankacılık uygulamalarının gelişimine yardımcı olmaktadır. Bunlara ek olarak merkez bankaları kendi hükümetlerinin kredi taleplerine de karşılık para arzını gerçekleştirmektedir. Tablo 2.6'da merkez bankalarının tarihçesi gösterilmektedir.

Tablo 2.6 Merkez Bankalarının Gelişimi

Merkez Bankaları	Merkez Bankaların Kuruluş Tarihleri	Banknot İhraç Etme Tarihleri	Son Borç Verme Mercii Tarihleri
İsveç Riskbank	1668	1897	1890
İngiltere Merkez Bankası	1694	1844	1870
Fransa Merkez Bankası	1800	1848	1880
Hollanda Merkez Bankası	1814	1863	1870
Avusturya Merkez Bankası	1816	1816	1870
Norveç Merkez Bankası	1816	1818	1890
Belçika Merkez Bankası	1850	1850	1850
Japonya Merkez Bankası	1882	1883	1880

Tablo 2.6'nın devamı

Merkez Bankaları	Merkez Bankaların Kuruluş Tarihleri	Banknot İhraç Etme Tarihleri	Son Borç Verme Mercii Tarihleri
İtalya Merkez Bankası	1893	1926	1900
Finlandiya Merkez Bankası	1811	1886	1890
Almanya Merkez Bankası	1876	1876	1876
Danimarka Merkez Bankası	1818	1818	1880
Portekiz Merkez Bankası	1845	1886	1870
İspanya Merkez Bankası	1874	1874	1910
TCMB	1930	1930	2002

Kaynak: Bektaş, 2022: 16

2.2.5 Kalkınma Bankaları

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini kalkındırabilmesi için verilen kalkınma bankaları teşvik yatırımları sağlamaktadır. Bu şekilde gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Kısaca kalkınma bankaları için ülkelerin ekonomilerini geliştirmesi için teşviklerde bulunması şeklinde ifade edilmesi doğrudur. Böylece gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapısındaki rolü önem kazanmaktadır (Özsoy, 2013: 192).

Ülkelerin ekonomilerini güçlendirmek amacıyla çeşitli girişimlerde yer aldığı görülmektedir. Bu noktada kalkınma bankalarının sağladığı teşvikler, gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Buna ek olarak KOBİ'lerin gelişmesinde de etkili bir yapı sağlamaktadır. Kalkınma bankaları tıpkı yatırım bankaları gibi sanayi sektörünün gelişmesi adına atılan adımlara öncelik vermektedir (Kılıç, 2008: 52).

1900'lü yıllarda gelişen kapitalist yapı ile birlikte yeni ekonomi sistemleri ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ekonomiler, gelişmekte olan ekonomilerin kalkınması amacıyla kalkınma bankacılığı adı altında bankalar kurmaya başlamıştır. Türkiye'de ilk kalkınma bankası 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası olarak faaliyete geçmiştir (Yetiz, 2016: 111)

2.3 Türkiye’de ve Dünya’da Geleneksel Banka Faaliyetleri

Türkiye’de bankacılık sisteminin temelli Osmanlı Dönemi’nden itibaren geliştirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu dönemde Osmanlı’nın bankacılık uygulamaları ile ilgili yeterli bilgisinin olmaması, yerli bankaların açılma da devamlılığını sürdürmesinde etkili olamamıştır. O yüzden Osmanlı döneminde sürekli olarak yabancı sermayeli bankalar hizmet vermiştir. Böylece yerli bankacılık hizmetleri Cumhuriyet Dönemi ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde bankacılık uygulamaları iki grupta incelenmiştir. Bunlar (Akın, 2018);

- “Cumhuriyet öncesi Osmanlı Bankacılığı (1847-1923)”,
- “Cumhuriyet dönemi bankacılık faaliyetleri”

TBB verilerine göre Cumhuriyet döneminde bankacılık uygulamaları şu şekildedir (Coşkun, vd. 2012);

- “Ulusal bankalar dönemi (1923-1932)”

1923 yılında ülkemizde faaliyet gösteren toplam 35 banka bulunmaktadır. Bu bankalardan 13 tanesi yabancı sermayeli, 22 tanesi yerli sermayeli bankalardan oluşmaktadır.

- Özel amaçlı devlet bankalarının kurulduğu dönem (1933-1944),

Devlet bankalarının kurulduğu dönem olarak bilinen 1933 ve 1944 yılları arasında bankacılık sektöründe kamu sermayeli bankaların faaliyet geçtiği bilinmektedir. Bu sürede devlet sermayesi ile birlikte bankacılık sektöründe kamu sermayeli bankalar önemli görevler üstlenmiştir.

- Özel bankaların geliştiği dönem (1945-1959),

Türk bankacılık sektöründe 1945 ve 1959 yılları arasında özel sermayeli bankaların geliştiği bir periyot olduğu görülmektedir. Bu sürede nüfusun ve milli gelirin artması, modernleşme, sanayi sektöründe gelişme gibi durumlar likidite ihtiyacına neden

olmuştur. Bu yüzden “Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950)” faaliyete geçmiştir.

- Planlı dönem (1960-1980)

1960 ve 1980 yılları arasında bankacılık sektörü devlet kontrolünde ilerletilmiştir. Bankalar şubeleşmeye başlamış ve özel sermayeli bankalar holdingleşmiştir. 1960 ve 1980 arasında toplam 7 banka olmak üzere 5 kalkınma, 2 ticari banka faaliyete geçmiştir.

- Serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1981-2001)

1980’li yıllardan önce kısıtlandırılan bankacılık sektörü, 1980’li yıllardan itibaren liberal yönde gelişime açılmış ve bankacılık sektöründeki çeşitli araçların meydana gelmesine neden olmuştur. Bu sayede gelişen bankacılık sektörünün de denetlenmesine gereksinim duyulmuştur.

- Yeniden yapılanma dönemi ve günümüzde Türk bankacılığı’’

Cumhuriyet döneminden önce bankacılık uygulamaları ekonomi talebine karşı yetersiz kalmıştır. Cumhuriyet döneminde kurulan bankalar ekonominin para talebine karşılık gelen ihtiyaçların giderilmesinde başarılı olmuş ve ekonominin kalkınması için destek vermiştir (Çalkılıç, 2021: 18).

1924 ve 1925 yılları arasında “İş Bankası” ve “Sanayi ve Maadin Bankası” faaliyete geçmiştir. İş Bankası’nın kuruluş amacı ticari girişimlere teşvik sağlayarak, ekonomik kalkınmayı olumlu yönde etkilemesi hedeflenmiştir. Sanayi ve Maadin Bankası da Osmanlı sürecinden kalan kurumları işletmek için devralmıştır (Aydemir, 2020).

2001 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz bütün hükümetleri olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye hükümeti de küresel ekonomik krizde olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu sürede ülkede bankacılık faaliyetlerinin azaldığı gözlemlenmiştir. 2001 yılında ülkede 61 banka; 2004 yılında 48 banka kapanmıştır (Kaya vd. 2013).

2.3.1 Osmanlı Dönemi'nde Bankacılık Sistemi

Türkiye'nin bankacılık tarihine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru yabancı sermayeli olarak faaliyete geçtiği söylenebilmektedir. Osmanlı'da finansal sistemler Batıya kıyasla daha geri kaldığı bilinmektedir. Osmanlı'nın Tanzimat süresine kadar geçen zaman içinde modern bankacılık uygulamaları ile ilgili bir altyapının bulunmadığı söylenebilmektedir. Fakat Osmanlı toplumunda finansal kaynaklara ihtiyaç duyulduğunda dönemin sarraflarından borç alınmaktadır. Bu açıdan sarrafların bankacılık hizmetleri gibi aracı olduğunu söylemek mümkündür. Sarraflar zaman içinde modern bankacılık uygulamalarının temelini atmıştır (Şimşek, 2019: 14).

Osmanlı'da sarrafların sorumluluğu Osmanlı parasının değiştirilmesi ya da değiş tokuş yapmasıdır. Fakat zaman içinde sarraflar bankerliğe başlamıştır. Sarrafların bankerlik süreci ilk olarak Osmanlı döneminde küçük bir grup tarafından başlatılmıştır. Bu süreçte modern bankacılık adına yapılan ilk uygulama Osmanlı parasının yabancı para birimi ile değiştirilmesi olduğu söylenebilmektedir (Osanmaz, 2010: 12).

Osmanlı'nın son dönemlerinde meydana gelen ekonomik olumsuzluklar ve kaybedilen savaşlar ekonomilerini derinden etkilemiştir. Osmanlı'nın savaşları kaybetmesi, orduda disiplinin bozulmasını sağlamıştır. Askeri idarenin ve yapının bozulması, yönetimi de aynı şekilde etkilemiştir. Bu kapsamda Osmanlı Devleti, askeri ve idari yapıda gücünü kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı kendini bu durumdan kurtarabilmek için çıkar yolları aramaya başlamıştır. Bu anlamda ekonomik zorluktan çıkabilmek için sarraflardan borç alınmıştır (Kaya, 2010: 9).

Osmanlı'nın sarraflardan borç alması ile birlikte Osmanlı'da finansal sistemin oluşmasına olanak sağlanmıştır. Fakat bu dönemdeki sarrafların sayısı az olduğu için Osmanlı yeteri kadar finansal kaynağı sağlayamamıştır. Bu yüzden ekonomik sıkıntılar devam etmiş ve daha fazla ihtiyacı doğmuştur. Osmanlı bu süreçte finansal ihtiyacını karşılamak için para basma yoluna gitmiştir. Bu dönemde ilk defa para birimi olarak "kaime" kavramı ortaya çıkmıştır. Fakat sürekli olarak kaime basılması, paranın değerinin düşmesine neden olmuştur. Osmanlı parasının değerinin düşmesi için "Bank-ı Dersaadet", kaime basımından yedi yıl sonra kurulmuştur. Bankanın bir

diğer adı da İstanbul Bankası olarak bilinmektedir. İstanbul Bankası sürdürülebilirliğini sadece beş yıl koruyabilmiştir (Büyükçelebi, 2016: 61).

İstanbul Bankası'nın kapanması ile birlikte yurtiçinde yabancı sermayeli 11 tane banka faaliyete geçmiştir. Osmanlı'da açılan yabancı sermayeli bankalar Osmanlı'nın finansal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuştur. Bu dönemde açılan yerli ve yabancı bankalar Tablo 2.7 ve 2.8'de gösterilmektedir.

Tablo 2.7 Osmanlı Dönemi'nde Açılan Yerli Bankalar

Banka	Kuruluş Zamanı	Kuruluş Yeri	Açıklama
Ziraat Bankası	1863	İstanbul	1937'de T.C Ziraat Bankası adını alarak ve Ankara'ya taşınmıştır
İstanbul Emniyet Sandığı	1868	İstanbul	1984 yılında T.C Ziraat Bankası ile birleşmiştir.
İstanbul Bankası	1911	İstanbul	1930'da faaliyeti sona ermiştir
Konya İktisad-ı Milli Bankası	1913	Konya	1959'da faaliyeti sona ermiştir.
Adapazarı İslam Ticaret Bankası	1914	Adapazarı	1930 yılında da Türk Ticaret Bankası unvanını almıştır.
Emlak ve İkrizat Bankası	1914	İstanbul	1930'da faaliyeti sona ermiştir.
Asya Bankası	1914	İstanbul	1928'de feshedilmiştir.
Milli Aydın Bankası	1914	Aydın	
Emval-i Gayrimenkule ve İkrizat Bankası	1915	İstanbul	1942'de faaliyeti sona ermiştir.
Karaman Milli Bankası	1915	Karaman	1937'de faaliyeti sona ermiştir.
Kayseri Milli İktisat A.Ş.	1916	Kayseri	1937'de faaliyeti sona ermiştir.
Köy İktisat Bankası	1916	Kayseri	
Akşehir Bankası	1916	Akşehir	1960'da faaliyeti sona ermiştir.
Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası	1917	İstanbul	1927'de Türkiye İş Bankası ile birleşmiştir
Ticaret ve İtibar-ı Umumiye Bankası	1917	İstanbul	

Tablo 2.7'nin devamı

Banka	Kuruluş Zamanı	Kuruluş Yeri	Açıklama
Manisa Bağcılar Bankası	1917	Manisa	
Milli İktisat Bankası	1918	İstanbul	
Türkiye Umumi Bankası	1918	İstanbul	
Konya Ahali Bankası	1918	Konya	1945'te faaliyeti sona ermiştir.
İktisat Türk A.Ş.	1918	İstanbul	1933'te faaliyeti sona ermiştir.
Eskişehir Çiftçi Bankası	1918	Eskişehir	1926'te faaliyeti sona ermiştir.
İtibar ve Ticaret Osmanlı A.Ş.	1918	İstanbul	1930'te faaliyeti sona ermiştir.
Adapazarı Emniyet Sandığı	1919	Adapazarı	1971'te faaliyeti sona ermiştir.
Konya Türk Ticaret Bankası	1920	Konya	1943'te faaliyeti sona ermiştir.
Bor Zürra ve Ticaret Bankası	1922	Bor	1961'te faaliyeti sona ermiştir.
Dersaadet Küçük İkraz Sandığı	1923	İstanbul	

Kaynak: Parlakyiğit, 2023.

Tablo 2.7'de Osmanlı döneminde kurulan yerli sermayeli bankalar gösterilmektedir.

Bu dönemde kurulan ilk milli banka Ziraat Bankası, 1863 yılında faaliyete geçmiştir. Ziraat bankasının ilk adı memleket sandıklarındır, Mithat paşa tarafından kurulmuştur ve sonra Ziraat Bankası haline gelmiştir. Ziraat Bankası ile birlikte toplam 25 adet yerli sermayeli banka kurulmuştur. Fakat bazı bankalar devamlılığını sürdüremediği için kapanmıştır.

Tablo 2.8 Osmanlı Döneminde Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar

Banka	Kuruluş Zamanı	Kuruluş Yeri	Açıklama
İstanbul Bankası	1847	İstanbul	1852’de faaliyeti sona ermiştir.
Banka-i Osmani	1856	İstanbul	1863 yılında Banka-i Osmani Şahaneye katılmıştır.
İttihadi Mali	1859	İstanbul	Paranın dış değerini Stabilize etmek için kuruldu.
Türkiye Bankası	1860	İstanbul	1861 yılında faaliyeti sona ermiştir.
Bank-ı Osmani-i Şahane	1863	İstanbul	2001’de Garanti Bankasına devredilmiştir.
Şirket-i Umumiyye-i Osmani	1864	İstanbul	1893’te tasfiye edilmiştir.
Şirket-i Maliye-i Osmani	1866	İstanbul	Osmanlı Osmani Bankasına devredilmiştir.
İtibari Umumi-i Osmani Şirketi	1868	İstanbul	1899’da Osmanlı Bankasına geçerek tasfiye olmuştur.
Avusturya-Osmanlı Bankası	1871	İstanbul	1874’de Osmanlı Bankası ile birleşmiştir.
İstanbul Bankası	1872	İstanbul	1873’te tasfiye olmuştur.
Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi	1872	İstanbul	1894’te K.ve E Şirketi Osmaniyesine katılmıştır.
Selanik Bankası	1872	İstanbul	1899’da tasfiye olmuştur
Midilli Bankası	1888	İstanbul	1903’te tasfiye edilmiştir.
Türkiye Milli Bankası	1891	İstanbul	İngiliz yatırımları için kurulmuştur ve 1913 yılında kapanmıştır.
İtibari Mali Osmani Şirketi	1909	İstanbul	Fransız sermayesi kontrolü altında kurulmuştur.
Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası	1910	İstanbul	1914’te tasfiye edilmiştir.

Tablo 2.8'in devamı

Banka	Kuruluş Zamanı	Kuruluş Yeri	Açıklama
Osmanlı Ticaret Bankası	1910	İstanbul	1914 yılında tasfiye edilmiştir
Şirketi Ticariyye Sınaiyye ve Maliyye	1913	İstanbul	

Kaynak: Parlakyiğit, 2023.

Tablo 2.8 yabancı sermayeli bankalar gösterilmektedir. Osmanlı döneminde kurulan ilk yabancı sermayeli bankası 1847 İstanbul Bankası olarak faaliyete geçmiştir. İstanbul Bankası 1863 yılında yerli sermaye ile devam etmiştir.

3. KATILIM BANKALARI

Paranın bulunmasından önce insanların arasında takas sistemi yer almaktadır. Para ve teknolojinin ilerlemesi ile birlikte küresel anlamda gelişen finansal piyasalar ortaya çıkmıştır. Bankaların temelinde faiz ile işlem yürütme yer almaktadır. Fakat faiz uygulamaları İslam dininde haram sayıldığı için Müslümanlar, bankacılık uygulamalarından faydalanamamaktadır. Bu yüzden yeni bir bankacılık sistemine arayış ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bu bölümünde katılım bankacılığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Katılım Bankası ve Tarihsel Gelişimi

İslam dininde faiz ile gelir elde etmek haramdır. Bu yüzden Müslümanlar geleneksel bankacılık sistemi içinde yer alamamaktadır. Müslümanların bankacılık sistemi içinde yer alabilmesi için faiz ile ilgili uygulamaların bulunmaması gerekmektedir. Katılım bankalarında faiz uygulaması olmayıp, kazanılan paranın ticari anlamda bir karşılığı bulunmaktadır (Dündar, 2014: 44)

Katılım bankacılığı İslam dini kurallarına göre geliştirilmesi amaçlanmış ve sürdürülebilirliği kapsamında faiz kavramı yer almamaktadır. Bu açıdan katılım bankaları, geleneksel bankalardan farklı bir şekilde konumlandırılmıştır. Katılım bankalarında, katılımcılardan toplanan mevduatlar ile ticari yatırımlar yapılmaktadır. Ticari girişimlerden elde edilen kar katılımcılar arasında belirlenen oran doğrultusunda paylaştırılmaktadır. Fakat gerçekleştirilen ticari eylemler her zaman kar getirmeyip zarara uğradığı da görülebilmektedir. Bu durumda katılımcılar da yatırımlarına göre belirlenen oranda zarara uğramaktadır. Bu noktada banka ve katılımcı ortak olarak girişimde bulunmaktadır. Katılım bankaları, ticari girişimlerini gerçekleştirmeden önce katılımcılara proje ile ilgili bilgileri objektif ve doğru bir şekilde belirtmektedir. Katılım bankalarının ticari girişimleri arasında mülkiyet, ticari işletme, çeşitli ticaret eylemleri, vb. gibi olgular bulunmaktadır (Coşkun, 2009: 23).

Geleneksel ve katılım bankaları arasındaki en önemli fark faiz olgusunun olduğunun söylenmesi mümkündür. Bu yüzden katılım bankaları işlemlerini Müslümanların da

ekonomiye kazandırılabilmesi açısından faizsiz bir şekilde gerçekleştirmektedir. Böylece ekonomide Müslümanlarında yer alması yeni ticari alanların gelişmesi ve piyasadaki likiditenin artmasını etkilemiştir (Parlakıyığıt, 2023: 22-23).

İslam dinine göre faiz uygulaması haram sayıldığı için geleneksel bankacılık uygulamalarının sürdürülebilirliği zor bir noktaya gelmiştir. İslam ülkeleri bu açığın giderilmesi açısından katılım bankalarının kurulması için gerekli zemini oluşturmaya başlamıştır. Katılım bankacılığında faizsiz işlemler ile kazanç sağlanması ve bankanın devamlılığı hedeflenmiştir. Kısaca katılım bankalarında para ile para kazanılması mümkün olmayıp, bankanın elde ettiği gelirlerin bir karşılığının olması gerekmektedir (Dündar ve Tetik, 2014: 44).

Katılım bankaları, geleneksel bankalara ek olarak bankacılık siteminde farklı bir çeşit olarak yerini almıştır. Günümüzde yer alan katılım bankaları Osmanlı döneminden itibaren para vakıfları ile temelleri atılmıştır. Osmanlı dönemindeki para vakıfları Fatih Sultan Mehmet tarafından yeniçeri ocağındaki besin gereksinimlerinin giderilmesi için kasaplara finansman sağlamaktadır. Para vakıflarında faiz uygulanmamakla beraber 1800'lü yıllara kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 20. yy ortalarında Mit Ghamr Tasarruf Bankası kurulmuştur. Banka ortaklığa dayalı faaliyetlerini sürdürerek devamlılığını korumak istemiştir. Fakat banka uzun ömürlü bir çalışma hayatı sürdürememiştir. Mit Ghamr Tasarruf Bankası kapansa dahi kendinden sonra açılacak olan katılım bankalarına yol gösterici ve fikir verici özelliği bulunmaktadır. Bu yüzden katılım bankacılığı sektöründe Mit Ghamr Tasarruf Bankası'nın önemli bir yeri bulunmaktadır.

1970'li yıllarda petrol krizinin başlaması ile birlikte Kahire'de artan sermaye birikiminin kullanılması açısından katılım bankası sitemine ihtiyaç duyulmuştur. 1974 yılında Kahire'de Nasser Social Bank İslami bankacılık kapsamında faaliyete geçmiştir. Dünyada katılım bankacılığının kurulması ve bu alanda gelişme kaydedilmesi açısından önemli bir katkı sağlamıştır. Ayrıca İslami bankacılık sisteminde yapılan araştırmalar yine aynı dönemlerde başlamıştır. Türkiye'de katılım bankalarının tarihçesi 1980'li yıllara uzanmaktadır. Bu dönemde özel sermayeli Albaraka Türk ve Faisal Finans gibi kurumlar faaliyete geçmiştir. Katılım bankaları

ilk olarak “Özel Finansal Kuruluşlar” olarak faaliyete geçmiştir. Fakat 2005 yılında alınan karar ile birlikte katılım bankacılığı unvanını almıştır.

İslam dini gerekçelerine göre katılım bankaları faizsiz bir yapı göstermektedir. Katılım bankaları sürdürülebilirliğini devam ettirebilmek amacıyla müşterilerini tıpkı bir ortak gibi görerek kar ve zarar karşılığını birlikte üstlenmektedir. Katılımcılardan fon elde ederek kar elde edebileceği işlemler doğrultusunda yatırımlar yaparak kar elde etmeyi amaçlamaktadır. Yatırımlar doğrultusunda katılımcılarda kendi sermayelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu işlemler kapsamında gayrimenkul yatırımları, uluslararası ticaret, taşınmazların kiraya verilmesi, vb. gibi çok sayıda etken yer almaktadır (Aydın, 2006: 23).

İslam dini şartlarına göre faaliyet gösteren katılım bankalarının elde ettiği gelirler faizsiz olmaktadır. Katılım bankaları ve geleneksel bankaları karşılaştırıldığı zaman en büyük etken faiz olarak belirlenmiştir. Katılım bankaları katılımcılardan fon toplayarak elde ettiği sermayelerinden ticari yatırımlarda bulunmaktadır. Bu yatırımları da katılımcılarını ortak göstererek sağlamaktadır. Katılım bankalarının ticari işlemlerden sağladığı kar oranı ticari işlemin sonucunda katılımcılara ulaştırılmaktadır. Fakat her ticari işlemde kar edilmesi garantisi verilmemektedir. Ticari işlemlerden zarar edildiği durumlarda katılımcılar da bankanın belirlediği oranda zarar etmektedir. Bu noktada karın hesaplandığı gibi zararda hesaplanarak katılımcılara dağıtılmaktadır. Katılım bankalarının açıldığı dönemden günümüze kadar kullanıcı sayısının arttığı ve artmaya devam ettiği söylenebilmektedir. Katılım bankacılığı uygulamaları kapsamında katılımcılar bankadan faizsiz borç alabilmektedir. Bu yüzden bankanın gelirlerini uzun süreli yatırımları üzerine sağlamaktadır. Böylece yapılan yatırımların somut mal ve hizmet karşılığı bulunmaktadır (Dündar, 2014: 45).

3.2 Türkiye’de ve Dünya’da Katılım Bankaları

Katılım bankacılığı uygulamaları dünyada 1960’lı yıllardan Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren gelişim göstermiştir. Dünyada İslami Bankacılık ve Faizsiz Bankacılık şeklinde anılmış, Türkiye’de Özel Finans Kurumları ve Katılım

Bankacılığı şeklinde ifade edilmiştir. Çalışmanın devamında katılım bankacılığı Türkiye ve dünya başlıkları altında incelenecektir.

3.2.1 Türkiye’de Katılım Bankaları

Geleneksel bankacılık uygulamalarının toplum içinde yer alması, dindar olarak adlandırılan kesimin ihtiyaçlarına karşılık verememektedir. Bu açıdan bankacılık sektöründe istenilen ve hedeflenen verilere tam olarak ulaşılamamaktadır. Finans sisteminde dinin getirilerini katı bir şekilde uygulayan kesim için yeni bankacılık uygulamalarına dikkat edilmesi gerekmektedir (Aras ve Öztürk, 2011: 168).

Osmanlı döneminde geleneksel bankaların düzenli bir şekilde faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Geleneksel bankalar faiz ile müşterilerine hizmet vermiştir. Bankalara ek olarak yerli vakıflar kurulmuş ve burada fon akışı sağlanmıştır. Finansal sistemde yer alan banka ve vakıflar arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Vakıf bankalarından alınan mevduat miktarı üzerine faiz işlenmemektedir. Bu yüzden vakıfların bir gelir elde etmesi mümkün değildir. Onun haricinde vakıflar tıpkı bankalar gibi aynı hizmetleri vermektedir. Osmanlı döneminde ilk defa 1863 yılında ‘‘T.C. Ziraat Bankası’’ katılım bankası amacı ile kurulmuştur. Bankanın kurulma amacı ekonomide para akışının sağlanmasıdır. T.C. Ziraat Bankası, kurulduğu günden itibaren aynı isimle hizmet vermektedir (Terzi vd., 2019: 168).

Türk Cumhuriyeti tarihinde İslam kelimesinin geçtiği ilk banka ‘‘İslam ve Ticaret Bankası’’ olarak 1913 yılında faaliyete geçmiştir. Zaman içinde bankanın kaynakları azaldığı için ‘‘Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devri’’ meydana gelmiştir. Türkiye’de sanayi ve endüstri alanında gelişim sağlanabilmesi adına ‘‘Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası’’ 1900’lü yılların sonunda kurulmuştur. Fakat Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası faizsiz sistemde sürdürülebilirliğini devam ettiremeyerek, faizli sisteme geçiş yapmıştır (Türk ve Eroğlu, 2018: 124). Katılım bankacılığının oluşturulması için aşağıda maddelendirilmiş gerekçeler gösterilmektedir (Aras ve Öztürk, 2011: 170; Kalaycı, 2013: 55);

- Toplumun dindar kesiminin faizsiz uygulamalar ile tekrar ekonomiye kazandırılması,

- Türkiye ekonomisi ve İslami usullere göre faaliyet gösteren ülkelerle ticaret ilişkilerinin sağlanması,
- Petrol kaynağı olan ülkelere nakit akışının sağlanması, olarak gösterilmektedir.

Katılım bankacılığı alanında Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu süreçte ekonominin kalkındırılması amacıyla çeşitli ticaret girişimlerinde teşvikler sağlanmıştır. Katılım bankası faaliyetlerinin bankacılık sektörüne eklenmesi ile birlikte finansal araçlarda yeni bir piyasa meydana gelmiştir. Katılım bankaları kurulduğu günden bu yana faaliyetlerini günümüzde de sürdürmeye devam etmektedir (Özulucan ve Duran, 2009: 90). Türkiye’de katılım bankalarının tarihçesi aşağıda yer alan tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3.1 Türkiye’de Faizsiz Bankacılık

Zaman	YURTİÇİ	YURTDIŞI
1985-2005	Özel Finans Kurumları (ÖFK)	İslami Banka
2005-Halen	Katılım Bankacılığı	Faizsiz Bankacılık

Kaynak: Parlakyiğit, 2023.

Tablo 3.1 incelendiğinde 1985 ve 2005 yılları arasında faizsiz bankacılık sistemi Özel Finans Kurumları adı altında anılmaktadır. Fakat yurtdışında özel finans kurumlarının içinde bankacılık ile ilgili bir ibare yer almadığı için bankacılık işlemlerini gerçekleştirmesi mümkün olmamıştır. Bu yüzden 2005 yılında alınan karar ile birlikte faizsiz bankacılık Katılım Bankacılığı şeklinde anılmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren özel ve kamu sermayeli katılım bankaları Tablo 3.2’de gösterilmektedir.

Tablo 3.2 Türkiye’de Katılım Bankalarının Kuruluş Tarihçesi

BANKA	KURULUŞ YILI
ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI	1985
KUVEYT TÜRK KATILIM BANKASI	1989
TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI	1985
T.C. ZİRAAT KATILIM BANKASI	2015
T.C. VAKIF KATILIM BANKASI	2016
T.C. EMLAK KATILIM BANKASI	2019

Kaynak: Parlakyiğit, 2023.

Tablo 3.2’de Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları yer almaktadır. Tabloya bakıldığı zaman özel sermayeli katılım bankalarının, kamu sermayeli katılım bankalarından daha erken kurulduğu söylenebilmektedir.

Türkiye tarihinde kurulan katılım bankaları ekonomiyi olumlu yönde gelişimini sağlaması amacıyla faaliyete geçmiştir. Bu sayede insanlar da inançları nedeniyle bankacılık uygulamalarından geri kalmamıştır. Katılım bankaları sayesinde ekonomiye katılmayan dindar kesim de finans yapısına katılmıştır. Bu açıdan katılım bankalarını iş piyasası ve finansal piyasanın olumlu yönde etkilenmesi açısından atılan bir adım olarak görülmesi mümkündür (Bektaş ve Seki, 2018: 3).

3.2.1.1 Kamu katılım bankaları

Türkiye’de kamu katılım bankaları 2014 yılında faaliyete geçmiştir. Katılım bankalarının geçmişi de 1980’li yıllardan itibaren başlamıştır. Bu açıdan kamu katılım bankalarının sektöre girmesi oldukça geçtir. Kamu katılım bankalarının pay oranları aşağıda yer alan tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3.3 Kamu Katılım Bankalarının Pay Oranları

ZİRAAT KATILIM BANKASI				
	31.12.2020		31.12.2017	
Hissedar	Ödenmiş Sermaye (TL)	%	Ödenmiş Sermaye	%
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1.750.000	99,99999976	1.250.000	99,99999996
Ziraat Sigorta A.Ş.	-	0,00000006	-	0,00000001
Ziraat Hayat ve Emeklilik A.Ş.	-	0,00000006	-	0,00000001
Ziraat Teknoloji A.Ş.	-	0,00000006	-	0,00000001
Ziraat Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	-	0,00000006	-	0,00000001
TOPLAM	1.750.000	100	1.250.000	100

Tablo 3.3'ün devamı

Hissedar	31.12.2020		31.12.2017	
	Ödenmiş Sermaye (TL)	%	Ödenmiş Sermaye	%
VAKIF KATILIM BANKASI				
Vakıflar Genel Müdürlüğünün İdare ve Temsil Ettiği Mazbut Vakıflar	9.538.650.000	99		
Beyazid Han-1 Sani(II. Beyazit) Vakfi	24.087.500	0.25		
Mahmud Han-1 Evvel Bin Mustafa Han(I. Mahmut) Vakfi	24.087.500	0.25		
Mahmud Han-1 Sani Bin Abdülhamid Han-1 Evvel(II. Mahmut) Vakfi	24.087.500	0.25		
Murad Paşa Bin Abdusselam(Murat Paşa) Vakfi	24.087.500	0.25		
TOPLAM	9.635.000.000	100		
EMLAK KATILIM BANKASI				
Hazine ve Maliye Bakanlığı	1.026.915 TL	99,99		
T. Emlak Bankası A.Ş.	-	0,003		
Emekli ve Yardım Sandığı Vakfi	-	0,003		
Diğer	-	0,003		
Toplam	1.026.915 TL	100		

Kaynak: Ziraat Katılım Bankası, 2023; Vakıf Katılım Bankası, 2023; Emlak Katılım Bankası, 2023.

2018 ve 2020 yılları arasında Ziraat katılım bankasının finansal değerleri aynı olduğu tespit edilmiştir. 2017 yılı ile 2018 yılı ve sonrası için kıyaslandığında mevcut değerlerin daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. T.C. Ziraat Bankasının en

büyük hissedarı olan Hazine Müsteşarlığı hisselerini Türkiye Varlık Fonuna devretmiştir.

Tablo 3.3.'te Vakıf Katılım Bankası'nda en büyük hissedar T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü olduğu görülmektedir. T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden sonra Beyazid Han-ı Sani (II. Beyazıt) Vakfı, Mahmud Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I. Mahmut) Vakfı, Mahmud Han-ı Sani Bin Abdülhamid Han-ı Evvel (II. Mahmut) Vakfı, Murad Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı 0,25'lik eşit payları ile ortaklıkta yerlerini almaktadır.

Aynı tabloda Emlak Katılım Bankası'nın en büyük hissedarı Hazine ve Maliye Bakanlığı olduğu belirlenmiştir. Bankanın toplam sermayesi 1.026.915 TL'dir.

3.2.1.2 Özel katılım bankaları

Türkiye'de katılım bankalarının geçmişi ilk olarak özel sermayeli katılım bankaları ile gerçekleştirilmiştir. Katılım bankaları gelirini artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için düzenli olarak ticari projelere atılımda bulunması gerekmektedir. Katılım bankaları girdiği ticari projelerde kar ve zarar etme potansiyelinde bulunmaktadır. Bankalar elde ettiği kar miktarını katılımcılara kâr payı şeklinde yansıtmaktadır (Demir ve Yumuşak, 2018: 151). Tablo 2.11'de Türkiye'de bulunan katılım bankaları gösterilmektedir.

Tablo 3.4 Türkiye'de Özel Sermayeli ve Kamu Sermayeli Katılım Bankaları

Bankanın Kuruluş Türü	Banka Adı	Şube Sayısı	Kuruluş Tarihi
Devlet (Kamu) Sermayeli	Ziraat Katılım Bankası	96	2015
	Vakıf Katılım Bankası	106	2015
	Türkiye Emlak Katılım Bankası	11	2019
Özel Sermayeli	Albaraka Türk Katılım Bankası	230	1984
	Kuveyt Türk Katılım Bankası	428	1989
	Türkiye Finans Katılım Bankası	310	2005
Toplam	6	1181	

Kaynak: Parlakyiğit, 2023.

3.2.2 Dünyada Katılım Bankaları

Finans kavramının kullanımı ve gelişimi dünya tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Tarihte para kavramı dirhem, para, vb. gibi kavramlarla kullanılarak değişim gösterdiği görülmüştür (Lone, 2016: 15). Dünyada meydana gelen krizler, Müslümanların ekonomiye katılamaması, ticari ilişkiler, vb. gibi nedenlerle faizsiz bankacılık uygulamalarına gereksinim duyulmuştur. Bu açıdan Müslümanların bankacılık sistemine katılabilmesi için katılım bankaları kurulmuştur. Aşağıda yer alan tabloda katılım bankacılığının dünyadaki gelişimi gösterilmektedir.

Tablo 3.5 Dünya’da Katılım Bankaları

1950’ler	Pakistan	Kırsal alanda küçük bir deneysel faizsiz banka kuruldu
1963–67	Mısır	Mit-Ghamr, El-Naggar tarafından kurulmuştur.
1963	Malezya	Pilgrims Fon Şirketi (Hac İbadeti). Hedefler: • Malay Müslümanlarının Hac sırasında ve diğer faydalı amaçlarla harcamalarını desteklemek için kademeli olarak tasarruf etmelerini sağlamak. • 46.000 RM (1963) toplam fonu olan 1.281 kayıtlı üye ile başladı. • 2004’te 2 milyar ABD dolarından fazla olan dört milyon mevduat sahibi vardı
1971	Mısır	Nasser Social Bank, kâr amacı güden bir kurum olarak değil, sosyal bir banka olarak kuruldu.
1975	Cidde, Suudi Arabistan (SA)	Islamic Development Bank (IDB), (İslami Kalkınma Bankası), IDB, üye ülkelerinin ekonomik ve sosyal kalkınmasını teşvik etmek için hükümetler arası bir kurum olarak kurulmuştur.
1975	Dubai, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	Dubai Islamic Bank, ilk büyük İslami ticaret bankası olarak kuruldu. Uluslararası finans kuruluşları (IFI’ler) serisini başlattı.
1977	Sudan	Sudan Faysal İslam Bankası kuruldu.

Tablo 3.5'in devamı

1977	Mısır	Mısır Faysal İslam Bankası da kuruldu.
1977	Kuveyt	Kuveyt Finans House kuruldu.
1978	Cidde, SA	KAU'da İslam Ekonomisi Araştırma Merkezi (IE) kuruldu. İslami Bankacılık ve Finans (IBF) konusunda uzmanlaşmış ilk kurum.
1979	Bahreyn	Bahreyn İslam Bankası kuruldu.
1983	Malezya	Malezya İslam Berhad Bankası kuruldu.
1973	Filipinler	Filipinler Amanah Bankası kuruldu. Müslüman topluluğun özel bankacılık ihtiyaçlarına hizmet etmek için tasarlandı.
1978	Lüksemburg	İslami Finans House kuruldu
1981	Bahreyn	Bahreyn İslami Yatırım Şirketi kuruldu.
1982	Bahreyn	Faysal Islamic Bank of Bahrain kuruldu.
1982	Katar	Katar İslami Bankası kuruldu.
1983	Malezya, Bahreyn, İran	Malezya İslam Bankası (Bank Islam Malaysia-Bhd – BIMB) kuruldu. <ul style="list-style-type: none"> • Malezya İslami Bankacılık Yasası' nın onaylanması. • Bahreyn' de Islamic Investment Co. Of the Gulf kuruldu. • İran'ın %100 İslami Bankacılığı benimsediği duyuruldu
1991	Bahreyn	Standartlara olan ihtiyacı kabul etmek
1984	Sudan, Bahreyn, Malezya	<ul style="list-style-type: none"> • Albaraka Bank Sudan kuruldu. • Bahreyn' de Albaraka Islamic Investment Bank kuruldu. • Faysal Investment Bank of Bahrain kuruldu. • Sudan'ın %100 İslami bankacılık sistemini benimsemesi duyuruldu. • Malezya' da tekafül yasası onaylandı
1991	Endonezya	İslami Banka Yasası, Bank Muamalat Kuruldu.

Tablo 3.5'in devamı

1993	Brunei	Brunei İslam Bankası kuruldu.
1998	Malezya	HSBC Amanah kuruldu
2001	Bahreyn	GCIBFI kuruldu
2002	Malezya	İslami Finans Hizmetleri Kurulu (IFSB) kuruldu. Şeriat ile uyumlu ihtiyatlı ve denetleyici standartları ve temel ilkeleri belirler ve yayar.
2002	Bahreyn	IIRA ve IIFM kuruldu.
2005		IFSB, İslami kurumlar için Basel II uyumluluğuna 'standartlar' getirdi
2005	BAE-Dubai	IICRA kuruldu.
1991	Endonezya	İslami Banka Yasası, Bank Muamelat Kuruldu.
1993	Brunei	Brunei İslam Bankası kuruldu.
1998	Malezya	HSBC Amanah kuruldu
2001	Bahreyn	GCIBFI kuruldu
2002	Malezya	İslami Finans Hizmetleri Kurulu (IFSB) kuruldu. Şeriat ile uyumlu ihtiyatlı ve denetleyici standartları ve temel ilkeleri belirler ve yayar.
2002	Bahreyn	IIRA ve IIFM kuruldu.
2005		IFSB, İslami kurumlar için Basel II uyumluluğuna 'standartlar' getirdi
2005	BAE-Dubai	IICRA kuruldu.
2006	Avrupa	Avrupa İslami Yatırım Bankası EIIB kuruldu
2007	Singapur	DBS Bank kuruldu.
2010	Kazakistan	Al Hilal Bankası kuruldu.
2011	Malezya	Malezya/Kuala Lumpur' da ILM kuruldu.
2012	Nijerya	Jaiz Bank Kuruldu.
2013	Umman	Nizwa Bankası kuruldu
2015	Almanya	Kuveyt Türk' ün Almanya iştiraki KT Bank AG kuruldu.

Kaynak: Bektaş, 2022.

Tablo 3.5 incelendiğinde katılım bankalarının kuruluşunun 1950’li yıllardan itibaren başladığını söylemek mümkündür. Bu sürede çeşitli dünya ülkelerinde katılım bankaları kurulmuş ve günümüze kadar gelmiştir.

İngiltere’de gelişen sanayi devrimi ile birlikte bankacılık uygulamalarına da geçilmiştir. İlk olarak bankacılık uygulamaları faiz temelli gerçekleştirilmiş olup, geçmişten günümüze kadar faaliyetlerini teknoloji yönünde günümüze getirmiştir. Fakat bu yapı içinde Müslümanlar katılım sağlayamamıştır. Çünkü İslam dininde faiz uygulamaları günah sayılmaktadır. Müslümanların bankacılık sektörüne katılamaması, iktisatçılar üzerinde önemli bir sorumluluk yaratmıştır. 1800’lü yıllarda İslam kurallarına uygun bankacılık uygulamalarının faaliyete geçmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bağımsız Müslüman ülkelerin sayısının artması ile birlikte faizsiz bankacılık uygulamalarının sayısı önemli bir ölçüde artış göstermiştir.

Küresel çapta faizsiz bankacılık sistemi yaygınlaşmaya başladığı için hükümetler katılım bankalarının gelişimini desteklemek amacıyla özel sermayeli katılım bankalarına ek olarak kamu sermayeli katılım bankaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda katılım bankaları küresel alanda ve bankacılık sektöründe payını artırmaya devam etmiştir. 1970’li yıllardan sonra İran’da çıkan kanına göre İslam ve finans kavramları tekrar değerlendirmeye alınmıştır. İran katılım bankalarının geliştirilmesinde resmi bir yapının oluşmasına öncü olmuştur. Dünyada İran’da kurulan kamu katılım bankaları, ilk 10 sıralamasında 7 adet kamu bankası ile yerini almıştır (Serpam, 2013: 8).

İran’ın kamu katılım bankacılığı alanında geliştirdiği politikaları ile İslam dininin getirilerine göre fon toplanması, yatırım yapılması, yatırımlardan kar elde edilmesi, ekonomik koşulların iyileştirilmesi ve ödeme dengesi gibi kavramlarının oluştuğu olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Buna ek olarak paranın değerinin korunması ve artmasına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Uçar, 1993: 26-27).

Suudi Arabistan’ın Cidde şehrinde 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası kamu katılım bankası alanında bir diğer öncü olarak yerini almıştır (Güney, 2018: 76). İslam Kalkınma Bankası, katılım bankacılığı alanında sürdürülebilirliğini kanıtlamış

ve 1980'li yıllarda Suudi Arabistan'da katılım bankacılığı ve ekonomiye olumlu yönlerde etkili olmuştur. Aynı dönemde ilk defa Al Rajhi Company'e özel sermayeli katılım bankası olarak izin verilmiştir (Uçar, 1993: 51).

Endonezya kamu katılım bankacılığı belirli bir süre kontrollü ve yavaş bir şekilde sürdürülmüştür. Ülkede İslami Sigortacılık kavramı 1990'lı yıllarda faaliyete geçmiştir. Fakat katılım bankaları ile geleneksel bankaları arasında karşılaştırma yapıldığı zaman katılım bankalarının sektördeki payı oldukça düşüktür. Katılım bankaları günümüzde tekafül işlemlerinin %6,2'si; bankacılık sektörünün %5,3'ünü; sukuk ihraçlarının %11,8'ini karşılamaktadır. Bu verilere göre Endonezya katılım bankacılığı alanında gelişimini ilerletmeye devam etmiştir. Buna ek olarak hükümet katılım bankacılığı alanında yatırım yapmak isteyen yatırımcılara teşvik uygulamaktadır (Güney, 2018: 76).

Endonezya hükümeti katılım bankacılığı alanında çeşitli yenilikler ve inovasyonlar sağlayarak katılım bankacılığının daha iyi bir noktaya gelmesini amaçlamıştır. Bu açıdan bankacılık sektöründe katılım bankalarının geliştirilmesinde ve payının artırılmasında Endonezya hükümeti önemli bir yer kaplamakta ve sorumluluğunu üstlenmektedir (Furgani, 2017: 3).

Kahire'de 1972 yılında Nasır Sosyal Bankası katılım bankacılığı alanında faaliyete geçen ikinci bir banka olarak yerini almıştır. Maliye bakanlığının gözetimi altında Nasır Sosyal Bankası faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bankada sosyal yardım, kredi ve mevduat imkanı sağlama gibi hizmetleri bulunmakta ve günümüzde de aynı hizmetleri devam etmektedir (Furgani, 2017: 48).

Pakistan'da 1979 yılında çıkartılan bir karar üzerine geleneksel yani faizli bankacılık uygulamalarının sürdürülmesi ve uygulanması yasaklanmıştır. Ziya ül-Hak, dönemin devlet başkanı olup, yayınladığı bu genelge itibariyle ülkedeki geleneksel bankalarının kapatılmasını ya da katılım bankalarına çevrilmesini emretmiştir. Böylece ülkedeki geleneksel bankalar yerini tamamen katılım bankalarına bırakmıştır. Buna ek olarak ülkede faizli kredi verilmesi ve mevduat sistemi kesinlikle yasaklanmıştır (Furgani, 2017: 49-50).

İlk kamu İslami bankası 1979'da Bahreyn'de kuruldu. Bahreyn İslam Bankası (BISB) olarak adlandırılan bu kurum, Körfez İşbirliği Konseyi'nde (KİK) dördüncü sırada yer almaktadır. Bahreyn İslam Bankası, kuruluşundan bu yana ülke ekonomisinde ve İslami finansta önemli bir yer işgal etmiştir (BisB Hakkında, 2022).

İslami bankacılık uygulaması Tayland'da da uygulanmaktadır. Tayland hükümetine göre İslami bankacılığın amacı, kar ve zarar yöntemlerinin ayrılması, paranın kiraya verilmesidir. Tayland'daki bir İslami banka, yeni bir uygulamayla çeşitli sorunları çözüyor. İşte Devlet Tasarruf Bankası ile faizsiz bankacılık uygulamaları başladı. Tatil, Tayland'da geleneksel evlilik hizmeti ve hizmetleri sunmaya devam ediyor (Haron ve Kumajdi, 2022).

Toplam tüketim açısından dünyada 37. sırada yer alan tüyler Tablo 4.1'de gösterilmektedir. Bu tablonun geniş ve genel yapısına göre dünya sıralamasında İslami giyim ağırlıklı olarak Asya kıtaları tarafından temsil edilmektedir. Asya bölgesinden sonra Avrupa bölgesi gelmektedir. Ardından sırasıyla Orta Doğu, Latin Amerika, Kuzey Amerika, Avustralya ve Pasifik gelir.

Tablo 3.6'da yer alan bilgilere göre küresel alanda toplam varlıklarına göre yer alan ilk 37 ülke gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında katılım bankalarının toplam aktiflerine göre en fazla Asya bölgesinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Tablo 3.6 Toplam Varlıklarına Göre Dünya Bankaları

Sıralama	Banka	Banka Tipi	Bölge
1	Agricultural Development Bank Of China	Kamu Bankası	Asya
2	European Investment Bank	Kamu Bankası	Avrupa
3	State Bank Of India	Kamu Bankası	Asya
4	Bank For International Settlements	Kamu Bankası	Avrupa
5	Industrial Bank of Korea	Kamu Bankası	Asya
6	Qatar National Bank	Kamu Bankası	Avrupa
7	Landesbank Baden-Württemberg	Kamu Bankası	Asya

Tablo 3.6'nın devamı

Sıralama	Banka	Banka Tipi	Bölge
8	Caixa Economica Federal	Kamu Bankası	Orta Doğu
9	Sparkassenverband Basen Württemberg	Kamu Bankası	Avrupa
10	Zürcher Kantonalbank	Kamu Bankası	Latin Amerika
11	Allied Irish Banks PLC	Kamu Bankası	Avrupa
12	National Bank Of Egypt	Kamu Bankası	Avrupa
13	Krung Thai Bank PCL	Kamu Bankası	Avrupa
14	Bank for Investment and Development of Vietnam	Kamu Bankası	Orta Doğu
15	ATB Financial	Kamu Bankası	Asya
16	UK Infrastructure Bank	Kamu Bankası	Asya
17	Banco de la Republica Oriental del Uruguay	Kamu Bankası	Kuzey Amerika
18	Bank of Ceylon	Kamu Bankası	Avrupa
19	National Investment Bank Egypt	Kamu Bankası	Latin Amerika
20	Peoples Bank, Sri Lanka	Kamu Bankası	Asya
21	Janata Bank	Kamu Bankası	Asya
22	National Bank of Uzbekistan	Kamu Bankası	Asya
23	International Bank Of Azerbaijan	Kamu Bankası	Asya
24	Clean Energy Finance Corporation	Kamu Bankası	Avustralya ve Pasifik
25	British Business Bank	Kamu Bankası	Avrupa
26	Islamic Bank of Thailand	Kamu Bankası	Asya
27	Asaka Bank	Kamu Bankası	Asya
28	Uruguayan Mortgage Bank	Kamu Bankası	Latin Amerika
29	Oman Housing Bank	Kamu Bankası	Orta Doğu
30	Arab African International Bank	Kamu Bankası	Orta Doğu
31	Oman Development Bank	Kamu Bankası	Orta Doğu
32	Bank Millie Aghan	Kamu Bankası	Asya

Tablo 3.6'nın devamı

Sıralama	Banka	Banka Tipi	Bölge
33	MB Bank	Kamu Bankası	Asya
34	Pashtany Bank	Kamu Bankası	Asya
35	New Kabul Bank	Kamu Bankası	Asya
36	Canada Infrastructure Bank	Kamu Bankası	Kuzey Amerika
37	National Real Estate Bank for Development	Kamu Bankası	Orta Doğu

Kaynak: Rankings by Total Assets, <https://www.swfinstitute.org/fund-rankings/government-bank>,

İslami bankacılık alanında Malezya en gelişmiş devletler arasında bulunmaktadır. Malezya'da ilk defa kamu sermayeli katılım bankası 1983 yılında hizmetlerine başlamıştır. Endonezya'yı diğer İslami ülkelerden ayıran en önemli özelliği; geleneksel bankacılık ve katılım bankacılığı işlemleri bir arada uygulanabilmektedir. Malezya'da katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payı 2013 yılı itibariyle %20,7 olarak ölçülmüştür. Malezya ile diğer ülkeler de geleneksel ve katılım bankacılığının yürütülmesine olanak sağlanabileceğini görmüştür. Ayrıca Malezya 119 milyar doları bulan sukuk ticareti hacmi ile katılım bankacılığı sektörünün küresel alanda %69'unu elde etmektedir (Yücel, vd., 2015: 96; Güçlü ve Kılıç, 2019: 286). Ülkelerin finansal gelişmişlik göstergeleri Tablo 3.7'de detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 3.7 Ülkelerin İslami Finans Gelişmişlik Göstergesi (İFGG) (2020)

Ülke	Sıralama	IFDI 2020	Gelişme	Aktif Araştırmalar	Yönetim	Farkındalık	Sosyal Sorumluluk
Malezya	1	114	98	200	89	152	32
Endonezya	2	76	27	200	65	56	33
Suudi Arabistan	3	74	74	66	54	54	119
Bahreyn	4	64	36	79	89	67	48
Birleşik Arap Emirlikleri	5	53	34	71	76	44	39
Ürdün	6	50	14	76	58	16	88

Tablo 3.7'nin devamı

Ülke	Sıralama	IFDI 2020	Gelişme	Aktif Araştırmalar	Yönetim	Farkındalık	Sosyal Sorumluluk
Pakistan	7	46	22	85	66	43	16
Kuveyt	8	44	47	18	77	29	51
Umman	9	40	16	46	74	34	28
Maldivler	10	35	22	25	68	20	42
Katar	11	35	27	25	58	34	30
Brunei Sultanlığı	12	34	13	59	60	28	11
Nijerya	13	33	5	24	57	11	68
Bangladeş	14	31	13	25	72	10	32
Türkiye	15	27	15	27	50	14	29
Ortalama		11	6	12	15	16	7

Kaynak: Islamic Finance Development Report, <https://static.zawya.com/pdf/Islamic%20Finance%20Development%20Reports/2021%20IFDI%20Report.pdf>

3.3 Katılım Bankalarının Banka Sektöründeki Yeri ve Önemi

3.3.1 İslamiyet'te ve İslami Bankacılıkta Faiz

Faiz kavramı Arapça'da "fevz" sözcüğünden türemiştir. Faiz kelimesinin anlam fazlalık, bolluk ve olması gerekenden fazla anlamlarına gelmektedir. Cahiliye döneminde yani İslamiyet yayılmadan önce faiz kavramı için riba kelimesi kullanılmaktadır. Günümüzde riba kavramı bir kişinin borç verdiği kişiye borcundan daha fazla geri ödeme istemesi anlamını taşımaktadır. Fakat İslamiyet'in gelmesinden sonra da riba kelimesi faiz anlamında kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de faiz ile ilgili yer alan yasaklar aşağıda gösterilmektedir (Binatlı, 1966: 159).

- Bakara Suresi
- Ali İmran suresi
- Nisa Suresi
- Rum suresi

Aşağıda faiz ile ilgili ayetlerin içeriği gösterilmektedir. Ayetlerde ribaya değinilme şekli farklılık gösterebilmektedir. Yukarda belirtilen ayetlerden ilki Ali İmran suresi olarak bilinmektedir. Fakat bazı araştırmacılara göre söz konusu ayetler aynı dönemde nazil olmuştur. Riba ile ilgili sureler şu şekildedir:

Ali İmran Suresi, 130; *“Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah’a itaatsizlikten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”*

Bakara Suresi, 275, 276, 278, 279;

“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, “Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah’tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisininidir, durumunun takdiri Allah’a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir. Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır ve Allah hiçbir inkârcı günahkârı sevmez. Şüphe yok ki iman edip dünya ve âhiret için yararlı şeyler yapanlar, namaz kılanlar ve zekât verenlerin rableri katında ecirleri vardır; onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir. Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmazsanız Allah ve resulü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere anaparanız sizindir”

Rum Suresi,

“Görmezler mi ki Allah rızık dilediğine bol veriyor, dilediğinkini de kısıyor? Kuşkusuz bunda iman eden kimseler için ibretler vardır. O halde akrabaya da hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. Bu, Allah’ın hoşnutluğunu isteyenler için en iyisidir. İşte gerçek kurtuluşa erenler de onlardır. İnsanların mallarında artış olsun diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (mânevî kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir. Sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra hayatınızı sona erdirecek ve nihayet size tekrar can verecek olan, Allah’tır. Peki sizin o ortak koştuklarınız arasında bunlardan herhangi birini yapabilecek olan var mı? Allah onların ortak koştuklarından tamamen münezzehtir, yüceler yücesidir.”

Nisa Suresi,

“Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de pek çok kimseyi Allah yolundan engellemeleri, kendilerine yasaklandığı halde faizi almaları ve haksızlıkla insanların mallarını yemeleri yüzünden önceden helâl kılınan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.”

Yukarda yer alan ayetler incelendiğinde Kuran’da faizin neden haram olduğu açıklanmaktadır. İslam’dan önce olduğu belirtilen cahiliye döneminde insanların birbirine borç verip yüksek miktarlarda geri almak istemesi gibi olayların önüne

geçilmesi oldukça zor bir hale gelmiştir. Özellikle zengin kabilelerin uygulamalarında borç verilen para kısa bir sürede ödenmezse verilen anaparanın miktarından daha fazla faiz eklenmiştir. Buna ek olarak zengin kişilerin borcunu ödemedikleri ya da ödeyemedikleri zaman kişilerin unvanları lekelenmektedir.

Sav Hz. Muhammed, Mekke'ye geldiği zaman Yahudilerin topluma borç vermesi ve faizli bir şekilde geri toplamasına şahit olmuştur. Ayrıca bu sistemin toplumun büyük bir kısmına yayıldığını görmüştür. Peygamberimiz bunun üzerine para değerinde sayılan varlıkların faiz ile satılmasını yasaklamıştır.

İslam dininin şartlarına göre para değerinden borç verilen ürünlerin tekrara geri faiz ile ödenmesi haramdır. İslam'a göre insanların kazançlarını sağladığı varlıkların emek ya da hizmet karşılığı bulunmaktadır. Bu yüzden faiz ile kazanç sağlanması caiz değildir. Bu yüzden Müslüman kişilerin mal varlığını emek sarf ederek elde etmesi önem taşımaktadır (Demirci, 1996: 156).

İslam dininin şartları Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlere göre belirlenmiştir. Bu yüzden Müslümanlar, Kur'an'da yer alan ayetleri uygulamak zorundadır. Kur'an'da faizin yasaklanması ile ilgili Ali İmran, Nisa, Rum ve Bakara suresi yol gösterici olmaktadır. Söz konusu ayetler Hz. Muhammed Sav'a Mekke ve Medine'de nazil olmuştur. Bu açıdan riba ile elde edilen kazançlar Allah katında caiz değildir. Buna ek olarak bir Müslümanın başka bir Müslümana faiz ile borç vermemesi gerektiği yasaklanmıştır. Bu yüzden riba ile elde edilen bütün kazançlar yasaklanmış ve haram kılınmıştır (Gül, 2013).

3.3.2 Ekonomik ve Sosyal Unsurlar

Katılımcı bankacılığın oluşturulma sebepleri arasında en önemli faktör, dini mülahazaları ekonomiye uygulamak isteyen insanların birikimlerini çekmektir. İslam'da faiz haram kabul edildiğinden, muhafazakarlar mevcut varlıklarını finansal sisteme dahil etmezler. Katılım bankaları ise faize duyarlı lehtar bankacılık müşterileri için çeşitli seçenekler sunmaktadır. Cari hesaplar ve yatırım hesapları olarak değerlendirilebilir (Gül, 2013).

Katılım bankaları, menkul kıymetler üzerinden kâr veya zarara yol açmayan, ticari ve ekonomik faaliyetlerden doğan kâr ve zararlardan ortak payda oluşturan bankacılık sistemini ifade eder. Bir katılım bankasında kârdan pay alınarak gelir elde edilebilir. Temettü kavramı ile yüzde arasındaki fark: faizde para kiralamaktan gelir elde edilirken, kar payında ortaklıktan kazanç sağlanmaktadır.

Katılım bankası faiz kullanımını bankacılık işlemlerinde kullanmadığı için bankaların menfaat sahiplerinin çıkarlarına duyarlı kişiler için yeni bir dönem başlamıştır. Bu kapsamda Müslümanların yastıklarının altına sakladıkları atıl varlıklar holding bankaları aracılığıyla ekonomiye enjekte edilmiştir. Geçmişte üye bankalar olmadığı için İslam dinine mensup kişiler bankalardan yeterince yararlanamamaktadır. Katılımcı bankalar, bankalarının lehdarlarının çıkarlarına duyarlı kişilere izin verdi. Ayrıca İslam dinine göre yasak olan faiz sistemi nedeniyle bankacılık sistemine dahil edilemeyen finansal kaynaklar piyasa ekonomisinde atıl durumda kalmıştır. Dolayısıyla ekonomide önemli bir likidite sıkıntısı yaşanıyor. Faiz oranlarına duyarlı kişiler tarafından bankacılık sistemine enjekte edilmeyen kaynaklar ekonomiye enjekte edilerek piyasanın hareketlenmesi sağlanır. Dolayısıyla faize duyarlı kişilerin bankacılık hizmetlerinden yararlanma konusundaki isteksizliklerindeki en önemli etken, geleneksel bankacılık hizmetlerinin İslam dini ile tutarsızlığıdır (Özulucan, 2009: 94-98).

3.4 Katılım Bankacılarının Fon Kullandırma ve Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarının fon toplama çeşitleri, çalışma şekillerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bunlar iki gruba ayrılarak aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Alkış, 2018);

- Cari Hesaplar,
- Katılma Hesapları olarak gösterilmektedir.

Cari hesap kapsamında geleneksel bankacılık sistemindeki gibi vade uygulaması yer almamaktadır. Bu nedenle, duran varlıklara ilişkin kazanç veya kayıpların muhasebeleştirilmesi mümkün değildir. Böylece hesap sahibine birikimlerinden

ödeme yapılmamaktadır (Akın, 2018). Geleneksel bankalarda açılan vadesiz hesaplara benzerlik göstermektedir (Alkış, 2018).

Mevcut banka tutma hesapları, geleneksel bankacılık uygulamalarından farklıdır. Bankacılık sektöründe kâr ve zarara katılma ilkesi uygulanmaktadır. Bundan dolayı tüketici ticari kazancına bağlı olarak kar ve zarar edebilir. Bu durumda bankadaki genel gösterge, gelir tablosundaki hareketlerle bağlantılıdır. Tüketici ile banka arasında oluşan ortaklık yapısı tüketicinin tasarruf tarafı olup, bankayı katılımcı bir ekonomi olarak önermektedir (Akın, 2018).

Katılım bankalardan sağlanan fonların nasıl kullanıldığına dair yöntemler aşağıdaki maddelerde gösterilmektedir;

- Murahaba: Malların üzerine kâr farkı eklenerek, satış yapma yöntemi ile elde edilen Murahaba olarak adlandırılmaktadır (Albdulrahman, 2017).
- Mudarebe: Katılım bankasının kâr ve zararı müşterisiyle paylaşma şekli,
- İcara: Katılım bankalarının uyguladığı leasing işlemi (Gülencer, vd., 2019),
- Müşareke: Sermaye ve emek gücünün bir arada kullanımı ile elde edilen kâr ve zarar modeli
- İstisna: Daha önceden belirlenmiş bir model üzerine sipariş verilmesi (Araz, 2020),
- Selem: Banka ve müşteri arasında bütün maddelerin açık bir şekilde belirlenerek anlaşma yapılması şeklindedir (Arzova ve Şahin, 2019).

Özel cari hesap; Katılımcı bankaların müşterilerine sunduğu başvuru formudur. Katılım bankaları, kaynağın bu hesaplar üzerindeki çalışmasından elde ettikleri kar miktarını alırlar. Banka bu hesaba yatırılan maddi kaynaktan kâr ederse, kârın bir kısmı bankada kalır. Banka kaybederse cari hesaptaki tutara dokunulmamalıdır. Diğer bir deyişle, banka anapara tutarını müşteriye iade etmelidir. Dolayısıyla özel cari hesaplar üzerinden yapılan işlemlerin sorumluluğu bankaya aittir (Aktepe, 2010: 72). Müşterilerin bir bankaya yatırdıkları finansal kaynakların bir işletme tarafından kullanılması ve kullanılan kaynağın kar veya zarar sonuçlarına her iki tarafın da etkisi katılma hesapları için bir açıklama olarak gösterilebilir (Özulukan ve Deran, 2009).

Tutarlı hesabı olan kişiler, hesaplarından para çekmek istediklerinde bankaya giderek paralarını alabilirler. Hesaptaki para banka tarafından yatırılmadıysa müşterinin hesabındaki düşüş, çekilen tutar kadar olacaktır. Ancak banka hesaba para yatırmışsa müşteri belirtilen geri ödeme süresini beklemek zorundadır. Müşterinin katılma hesabındaki kaynağın bir kısmının varlık, bir kısmının nakit olması durumunda, banka ile müşteri arasındaki anlaşmaya göre müşteriye ödeme yapılması mümkündür. Katılımcı bankalar müşterilerinin sermayelerini kendi havuzlarında topladıkları için kaynağın geri ödenmesi karşılıklı anlaşma ile gerçekleşmektedir (Bayındır, 2007).

Katılım bankacılığında kullanılan katılma hesapları, müşteriye kâr ve zarar oranlarına müşterek uyum sözü verir. Kâr ve zarar oranları müşteri ile banka arasında belirli oranlara göre paylaşılır. Banka %20 kar ve zarar komisyonu almaktadır. Kalan K/Z oranı müşterinin hesabına yatırılır (Kalaycı, 2013: 62).

Murabaha en kolay ve en çok kullanılan banka katılım aracı olarak gösteriliyor. Sermayeye faiz vermek İslam dinine göre haramdır. Bu kapsamda ticari işlemlerden elde edilen getiri oranının kullanılmasında sakınca yoktur. Katılımcı bankaların müşterilerine borç vermek yerine satış yapmaları veya kendi finansal kaynaklarını sağlamak için iş ilişkilerine girmelerine murabaha denir. Buna göre murabaha, karın taban fiyata ve banka ile alıcı arasındaki sözleşmeye atfedilerek mal satışından elde edilen gelir olarak tanımlanmaktadır. Banka, önceden fiyat belirlediği bir ürünü satarak tüketici ile banka arasında bir anlaşma akdeder (Fahmida, 2018: 80).

Mudaraba ve Muşaraka: Mudaraba kavramı finans sektöründeki kişiler arasında özel bir anlaşmadır. Bu bağlamda mudaraba güven olayı üzerinde gelişir. Muşaraka kavramı, insanların ortak bir davada yer alması anlamına gelir. Katılım bankaları da bu kavramlar aracılığıyla sağladıkları finansal kaynakları ticari girişimlerinde kullanırlar (Kettel, 2011: 36).

Katılım bankaları, mudaraba uygulaması yoluyla finansal kazanç için sermaye açıklar. Ortaklığın diğer tarafındaki kişiler "Rab al Maal" adıyla gidip işi yürütürler. Banka, işinden elde ettiği karın dağıtılma oranını önceden belirler. Zararın taraflar arasında tanımlanan kurallar dışında meydana gelmesi halinde, zararın miktarı taraflar arasında

paylaştırılır. Ancak zararın sebebinin sözleşme şartlarını aşan bir olaya bağlanması halinde Katılım Bankası tüm zararları üstlenir. Burada sermayeyi sağlamış olan kişi veya kişilerin iş uygulamalarına müdahale hakkı yoktur. Sadece yatırımlar sonucunda elde edeceği kazançla ilgili konulara müdahale edebilir (Kettel, 2010: 37).

Leasing, "İjara": Bu sisteme göre taraflar arasında kiralama ve satın alma sözleşmesi yapılır. Kiraya veren, sözleşmenin tüm şartlarını yerine getirdiğinde banka, kiralama sonucunda kiralanan varlığın sahibi olma fırsatı sunar. Örneğin bir işletme veya şahıslar ihtiyaçları olan ürünlerin kiralınması veya tahsisi için başvuruda bulunabilirler. Ürünler kiralandığında bu, kiracının ürünleri teslim aldığı saat olarak gösterilir. Ürünleri kiraya veren, taksit planını belirlenen vade içinde ödemek zorundadır. Ayrıca tarafların mutabakatı ile kiracı tahakkuk eden yıpranma payını aşan tutarı ödemekle yükümlüdür (Tutunchyan, 2009: 284).

3.5 Kamunun Katılım Bankacılığına Girme Nedenleri

1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran sonucunda ülkelerin ekonomilerinde sorunlar meydana gelmiştir. Bu açıdan kötüye giden ekonomilerin iyileştirilmesi adına yeni iktisadi teorilere gereksinim duyulmuştur. Büyük Buhran etkilerinden çıkılabilmesi için Keynes'in ortaya çıkardığı "Genel Teori" uygulanmaya çalışılmıştır. Bu teoriye göre ekonomide meydana gelebilecek dengesizliklere devlet müdahale edebilmektedir. Klasik teoriye göre ekonomide meydana gelebilecek olan bütün müdahaleler doğru bulunmamaktadır. Bu yüzden Keynesyen teori klasik görüşün tam tersi olarak bilinmektedir. Ayrıca Keynesyen teoriye göre hükümetin, ekonomi içinde yer alması refahın artmasını sağlayacaktır (Uçarkaya, 2006: 4).

Faiz kavramını ilk defa Keynes incelemiş ve "Faiz ve Paranın Genel Teorisi" kitabında detaylı bir şekilde işlemiştir (Ardıç ve Aydın, 2011: 74; Selmi, 2018: 69). Keynes'in 1937 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmada "faiz oranının likidite tercihi teorisi" yer almakta olup, arz ve talebe göre faiz çeşitlendirilebilmektedir (Keynes, 1937: 244).

Hükümetlerin Keynesyen teoriye bağlı işleyiş göstermesi, ekonomiye düzenli olarak el atmalarına neden olmuştur. Bu yüzden kamu sermayeli katılım bankalarının hükümet tarafından ekonomiye yön vermesi öngörülmüştür.

3.6 Katılım Bankalarının Temel İlkeleri

Katılım bankalarının en önemli özelliği faizsiz sürdürülebilirliklerini sağlamaktır. Bu açıdan katılım bankaları, geleneksel bankacılık sisteminden farklı bir yapı sergilemektedir. Geleneksel bankacılık sisteminde yer alamayan Müslümanların ve Müslüman ülkelerin bankacılık sisteminde yer alabilmesi için katılım bankaları oluşturulmuştur. Bu yüzden katılım bankalarının belirli ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler çalışmanın devamında başlıklar altında incelenecektir.

3.6.1 Faiz Yasağı

Faiz, banka tarafından piyasada belirlenen oran üzerinden toplanan fazlalıktır. Bir kişinin belirli bir süre için sahip olduğu paradan vazgeçme maliyeti olarak veya sadece paranın zaman değeri olarak seçilebilir. Banka, müşterinin mevduatını faiz olarak alarak müşterisini daha yüksek faiz oranıyla kredi şeklinde takas ederek kar elde etmektedir. Ortalama bankacılıkta faizin ana özelliği kar elde etmek olarak belirlenmiştir. Öz sermaye bankacılığında, müşterinin bankaya yatırdığı para, banka tarafından faiz bankacılığı esaslarına göre ticaret, sanayi ve hizmetlerin finansmanında kullanılmakta ve varlık bazında kar veya zarar oluşturmaktadır. hesap sahibine. Kâr payı genellikle holding hesaplarına yatırılan miktar kadar artar ve bu pay piyasadaki faiz getirisine yakındır. Banka ve müşteri kar / zararı katlamalarına rağmen, hesabın zarara karıştığı durumlar vardır. Dolayısıyla, faiz oranı ile kâr payı arasında bir farkın olmaması, muhtemelen bankaların katılımından kaynaklanan tezahürlerden biridir (Deniz, 2006: 24).

Faiz kavramı Arapça'da "fevz" kelimesinden gelmektedir. Fevz kelimesinin anlamı bolluk ve olması gerekenden fazla anlamını taşımaktadır. İslamiyetin öncesinde cahiliye döneminde faiz için "riba" kelimesi lügatta geçmektedir (Binatlı, 1966: 159). Geleneksel bankaların işleyiş şeklinde faiz sürdürülebilirliğin temelini oluşturmaktadır. Bankacılık uygulamalarının faiz üzerine kurulması, Müslümanların bankacılık sisteminde yer almasına engel olmaktadır. Bu açıdan Müslümanların da ekonomik sistemde yer alabilmesi için yeni bir bankacılık sistemi geliştirilmiştir. Kısaca katılım bankacılığı sisteminde faiz kesinlikle yer almamaktadır.

3.6.2 Belirsizlik (Spekülasyon) Yasağı

İslam dinine göre faiz kavramının yer alabileceği bütün olgular yasaklanmıştır (Terzi, 2015: 4). Bu açıdan İslami bankalar da belirlenmiş kurallar çerçevesinde oluşturulmuş ve finansal yapıları da bu yönde geliştirilmiştir (Burtan Doğan, vd., 2017: 177; Abrar, vd., 2018: 344; Lök, 2018: 137). Katılım bankalarının faiz yasağı haricinde farklı ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkelerden birisi de belirsizlik yasağı olarak bilinmektedir. Belirsizlik yasağı, tarafların ne kadar zarara uğrayacağı belli olmadığı için yasaklanmıştır (Lök, 2018: 136).

3.6.3 Kumar Yasağı

Bankacılık sisteminde yer alan spekülasyonlar belirlenmiş hukuki sistem içinde yer almaktadır. Spekülasyonlara dair olumlu yaklaşımlar bulunsa da olumsuz yaklaşımlar da yer almaktadır. Olumsuz yönleri ile spekülasyon kumar olarak nitelendirilmektedir. Spekülasyonların kumar niteliğinde olması bazı ülkelerde yasaklanmış bazı ülkelerde de kabul edilmiştir. Fakat kısıtlandırılmış çerçevede ekonomiye zarar vermeyecek kapsamda kullanılmasına izin verilmiştir (Özpolat, 2023: 228-229).

Kumar kavramı, 3 kategoriden oluşabilmektedir. Bunlardan ilki davranış ve söylem üzerine oluşabilen eylem ve oyun olabilmektedir. İkincisi "edim" olarak belirtilmektedir. Bu kategoride bir taraf kazançlı konumunda olurken diğer taraf kaybeden konumunda yer almaktadır. Son kategoride tarafların risk altında yer almasıdır. Taahhüt edilen edimin taraflara ulaştırılmasındaki risk oranı olarak belirtilmektedir (Temiz, 2010: 209-211).

3.6.4 Faaliyet Alanlarının Helal Olması

Katılım bankalarının temeli İslami kurallar üzerinde oluşturulmuştur. Bu yüzden bankaların faizsiz işletim sisteminde ticari işlemler yapması, sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi için ticari işlemleri yapması gerekmektedir. Bu açıdan TKBB (2013) sunumunda ticari değerler başlığı altında belirtmiştir. Bunlar şu şekilde maddelendirilmiştir;

- Kişilerin varlıklarının haksız kazanç adı altında kullanılmaması,
- Faizli herhangi bir işlem uygulanmaması,
- İşlem alanlarının helal olması,
- Faiz haricinde kalan diğer alanlarda da helal olmasına dikkat edilmesi olarak belirtilmektedir.

Yukardaki maddelere ek olarak ticari alanlarda helallik için belirlenmiş bazı ilkeler yer almaktadır. Bunlar şu şekilde maddelendirilmiştir;

- Tüketicinin bilgisiz olduğu alanlardan istifade etmemek,
- Ticarete bulunan kişileri dolandırmamak,
- Rüşvet kabul etmemek,
- Yüksek meblağlarda borç ve hediye almamak,
- Verilen sözlerde bulunmak şeklinde ifade edilmektedir.

3.6.5 Faaliyetlerin Şeffaf Olması

Katılım bankacılığının bir diğer ilkesi de faaliyetlerin şeffaf olması olarak gösterilebilmektedir. Banka kar marjının yüksek olduğu ticari yatırımları belirledikten sonra müşterileri ile paylaşmaktadır. Yapılacak olan yatırımların olumlu ve olumsuz yönleri şeffaf bir şekilde tüketiciler ile paylaşılmaktadır.

4. GELENEKSEL VE KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI

Çalışmanın bu kısmında geleneksel ve katılım bankalarının seçilmiş oranlara göre karşılaştırması yapılmıştır. Belirlenen rasyolar başlıklar altında TBB, TKBB ve BDDK'dan elde edilen verilere göre yorumlanmıştır. Ayrıca katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların performans farklılığı üzerine yapılan makaleler de incelenerek yorumlanmıştır.

4.1 Çalışmanın Amacı

Katılım bankaları ve geleneksel bankaları arasındaki en büyük fark faiz faktörü olarak belirtilmektedir. Geleneksel bankalar, bankacılık tarihinin temelini oluşturmuş ve faizle işleyiş göstermiştir. Katılım bankaları, geleneksel bankalarından çok daha sonra kurularak günümüzde işleyişlerini devam ettirmiştir. Bu çalışmada geleneksel ve katılım bankalarının arasındaki performans farkı seçilmiş oranlara göre karşılaştırılarak belirlenmesi amaçlanmıştır.

4.2 Çalışmanın Kapsamı ve Veri Seti

Çalışma kapsamında geleneksel ve katılım bankalarının 2017 ve 2022 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Çalışmanın literatür araştırması kısmında geleneksel ve katılım bankası ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın verileri TBB, TKBB ve BDDK'dan elde edilmiştir.

4.3 Geleneksel ve Katılım Bankalarının Seçilmiş Oranlarının Karşılaştırması

Bu çalışmada geleneksel ve katılım bankalarının seçilmiş rasyoları doğrultusunda performans farkları ortaya konması amaçlanmıştır. Geleneksel bankalar, katılım bankalarından daha eski bir geçmişe sahiptir. Sonradan faaliyete geçen katılım bankalarının sektördeki yeri çalışma devamında seçilmiş rasyolar ile başlıklar altında belirtilecektir.

4.3.1 Geleneksel ve Katılım Bankalarının Sektör Payı

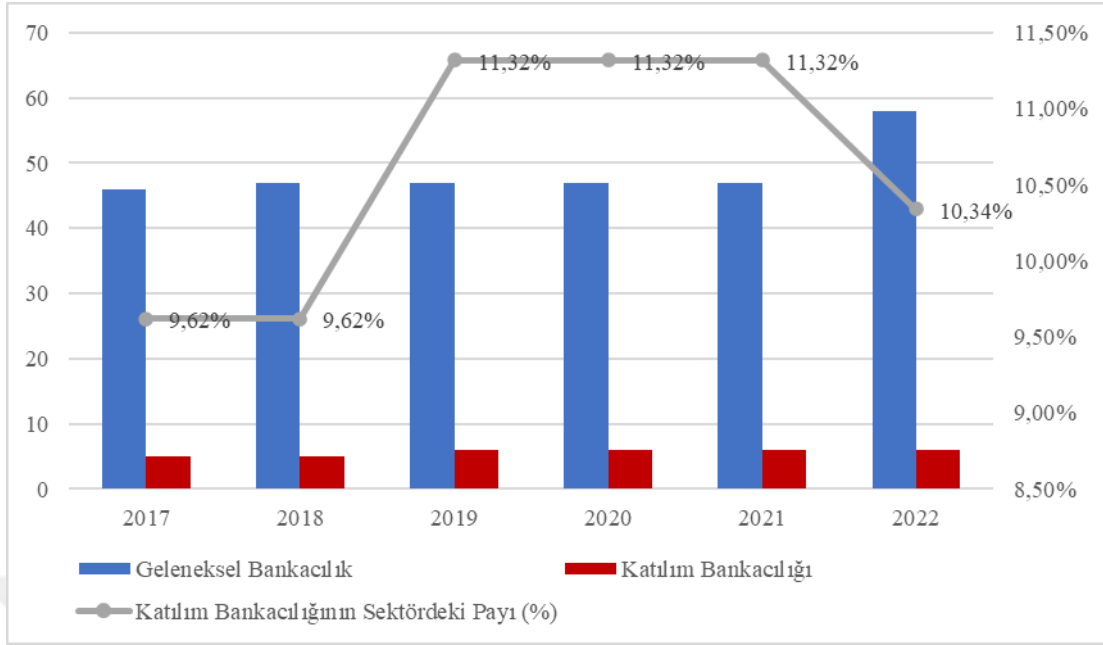
Geleneksel banka verilerinde yatırım, kalkınma ve mevduat banka verileri dikkate alınmıştır. Katılım bankacılığı verilerinde 2017 yılından itibaren Albaraka, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım bankaları dikkate alınmıştır. Emlak katılım bankası 2019 yılında faaliyete geçtiği için 2019 yılından sonra katılım banka sayısı 6 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.1 Katılım ve Geleneksel Bankaların Sektör Payı

Yıllar	Geleneksel Banka Miktarı	Katılım Banka Miktarı	Toplam Banka Sayısı	Katılım Bankalarının Sektördeki Payı (%)
2017	47	5	52	9.62
2018	47	5	52	9.62
2019	47	6	53	11.32
2020	48	6	54	11.32
2021	51	6	57	11.32
2022	58	6	64	10.34

Kaynak: TBB, TKBB, BDDK

Yukarda yer alan tabloya bakıldığında geleneksel bankaların ve katılım bankalarının miktarı 2019-2022 yılları arasında artış göstermiştir. Katılım bankalarında 2019 yılında Emlak Katılım Bankası'nın açılması ile birlikte katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payı %11.32'ye yükselmiştir. 2022 yılında geleneksel bankalarının sayısının 58'e yükselmesi ile katılım bankalarının, sektördeki payı %10,34'e gerilemiştir.

Şekil 4.1 Katılım ve Geleneksel Bankaların Sektör Payı (TBB; TKBB; BDDK)

Şekil 4.1 incelendiğinde 2017 yılında toplam banka sayısı 52, 2022 yılında 64'e yükselmiştir. Katılım bankalarının sektördeki payı 2017 yılında %9,62 iken 2019 yılında Emlak Katılım Bankası'nın açılması ile birlikte sektördeki payı %11,32'ye yükselmiştir. Fakat 2022 yılında geleneksel banka sayısının artması ile birlikte katılım bankalarının katılım sektöründeki payı %10,34'e gerilemiştir.

4.3.2 Geleneksel ve Katılım Bankalarının Banka ve Çalışan Sayısı

Geleneksel bankalar ve katılım bankalarının şube ve çalışan sayısı Tablo 4.2'de gösterilmektedir.

Tablo 4.2 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Banka ve Çalışan Sayısı

Yıllar	Bankacılık Sektörü						Katılım Bankacılığı	
	Kamu Sermayeli	Özel Sermayeli	TMSF Dev. Bank.	Yabancı Sermayeli	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Personel Sayısı	Banka Sayısı	Personel Sayısı
2017	3	9	1	21	13	193.504	5	15.031
2018	3	9	1	21	13	192.313	5	15.654
2019	3	9	1	21	13	188.837	6	16.044
2020	3	8	2	21	14	186.613	6	16.838
2021	3	8	3	21	16	185.248	6	17.132
2022	3	8	3	21	17	188.860	6	17.872

Kaynak: TBB, TKBB, BDDK

Tablo 4.2'ye bakıldığı zaman 2017 ve 2022 yılları arasında kamu sermayeli ve yabancı sermayeli bankalarının sayısı değişmemiştir. Kalkınma ve yatırım bankaları, özel sermayeli ve TMSF bankalarının 2019 yılı sonrasında sayılarında farklılık olduğu görülmektedir. Geleneksel bankalarında çalışan personel sayısı 2017 yılında 193.504 iken, 2022 yılında 188.860'a gerilemiştir. Bunun nedeni teknolojinin ilerlemesinden kaynaklanabilir. Örneğin web-mobil bankacılık uygulamaları ve ATM sistemleri sayesinde müşterilerin şubeye uğramadan kendi işlemlerini kolay bir şekilde sonuca ulaştırması mümkündür.

Katılım bankacılığı verilerine bakıldığı zaman 2019 yılında Emlak Katılım Bankası'nın açılması ile birlikte katılım banka sayısı 5'ten 6'ya yükselmiştir. 2017 yılında 15.031 olan personel sayısı 17.872'ye yükselmiştir.

4.3.3 Geleneksel ve Katılım Bankalarının Aktif Büyüklükleri

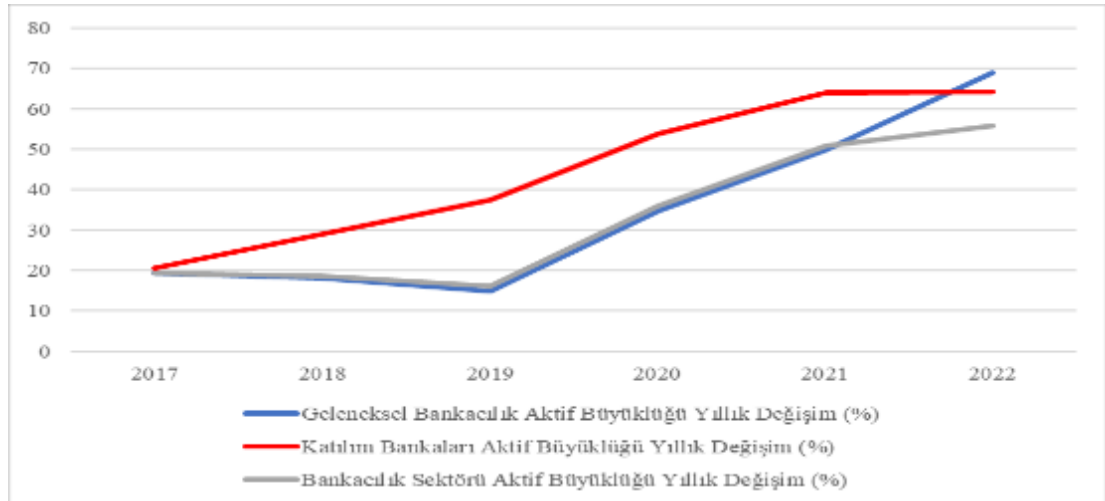
Faaliyet gösteren bütün işletmelerin devamlılığının sağlanabilmesi adına kar oranlarının düzenli bir şekilde artması gerekmektedir. İşletmelerin karlılığını belirlemede bilinen en yaygın ölçekler üretim miktarı, aktif büyüklük, net dönem karı vb. gibi faktörler belirlenerek, sektör ortalamalarına göre incelenmelidir

(İskenderoğlu, 2012: 294). Buna göre Tablo 4.3'te geleneksel ve katılım bankalarının aktif büyüklükleri gösterilmektedir.

Tablo 4.3 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Aktif Büyüklüklerinin Karşılaştırılması

Yıllar	Geleneksel Bankaların Aktif Büyüklüğü (Milyon TL)	Geleneksel Bankacılık Aktif Büyüklüğü Yıllık Değişim (%)	Katılım Bankaları Aktif Büyüklüğü (Bin TL)	Katılım Bankaları Aktif Büyüklüğü Yıllık Değişim (%)	Katılım Bankaları Toplam Aktifteki Sektör Payı (%)	Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklüğü Yıllık Değişim (%)
2017	3.095.039	19,25	159.993.357	20,5	4,9	19,3
2018	3.656.359	18,13	206.652.776	29,1	5,3	18,7
2019	4.201.885	14,91	284.282.352	37,5	6,3	16,2
2020	5.663.536	34,78	436.711.737	53,7	7,2	36,0
2021	8.489.361	49,89	716.496.224	64,1	7,8	50,9
2022	14.347.390	69,00	1.177.278.647	64,3	7,5	55,7

Kaynak: TBB, TKBB, BDDK

Şekil 4.2 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Aktif Büyüklüklerinin Karşılaştırılması (TBB; TKBB; BDDK)

Şekil 4.2'ye bakıldığı zaman katılım bankalarına olan talep arttığı için aktif büyüklüklerinin arttığı görülmektedir. Katılım bankalarında kamu katılım banka desteğinin ve sayısının artması ile birlikte müşteriler açısından güven kazanmıştır.

4.3.4 Geleneksel ve Katılım Bankalarının Net Karları

Kurum ve kuruluşların kendi karlılık oranlarının bilinebilmesi için belirli dönemlerde hesaplamaları yapılmaktadır. Firmaların net karlılıkları aylık ya da yıllık olarak hesaplanmaktadır. Net kar olgusu, firmaların bütün harcamalarından sonra elde ettiği finansal miktarı temsil etmektedir. Net kar değeri şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{Net Kâr Marjı} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Net Satışlar}} \quad (4.1)$$

Yukarda yer alan formülde bankaların net kar hesapları da uygulanabilmektedir. Banka kazançları gelirlerden elde edildiği için formül şu şekilde gösterilebilmektedir:

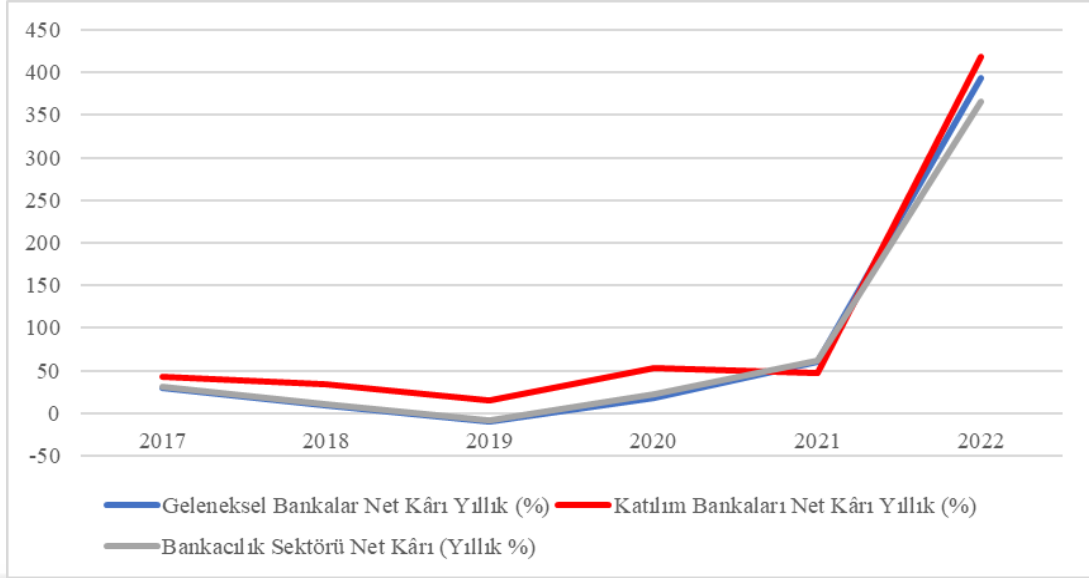
$$\text{Net Kâr Marjı} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Toplam Gelirler}} \quad (4.2)$$

Tablo 4.4 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Net Karlarının Karşılaştırılması

Yıllar	Geleneksel Bankalar Net Kârı (Milyon TL)	Geleneksel Bankalar Net Kârı (Yıllık %)	Katılım Bankaları Net Kârı (Bin TL)	Katılım Bankaları Net Kârı (Yıllık %)	Katılım Bankaları Net Karda Sektör Payı (%)	Bankacılık Sektörü Net Kârı (Yıllık %)
2017	47.083	29,26	1.583.478	43,1	3,3	30,9
2018	51.687	9,77	2.096.592	34,1	4,0	10,0
2019	46.605	-9,83	2.438.042	14,8	5,0	-8,4
2020	54.786	17,55	3.716.720	52,4	6,2	22,3
2021	87.483	59,68	5.468.341	47,1	5,9	62,2
2022	431.614	393,36	28.350.918	418,45	6,16	366,4

Kaynak: TBB, TKBB, BDDK

Tablo 4.4'te katılım ve geleneksel bankalarının net kar değerleri gösterilmektedir. 2017 yılında yıllık net karı %29.26 olarak görülmektedir. 2022 yılında bu oran %393.36'ya artmıştır. Katılım bankalarının yıllık net kar oranı 2017 yılından itibaren 2019 yılına kadar önemli bir düşüş meydana gelmiştir. 2020 yılı itibariyle yıllık net kar oranı artmıştır. 2022 yılında %418,45 oranla büyük bir sıçrayış göstermiştir.

Şekil 4.3 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Net Karlarının Karşılaştırılması (TBB; TKBB; BDDK)

4.3.5 Geleneksel ve Katılım Bankalarının Özkaynakları

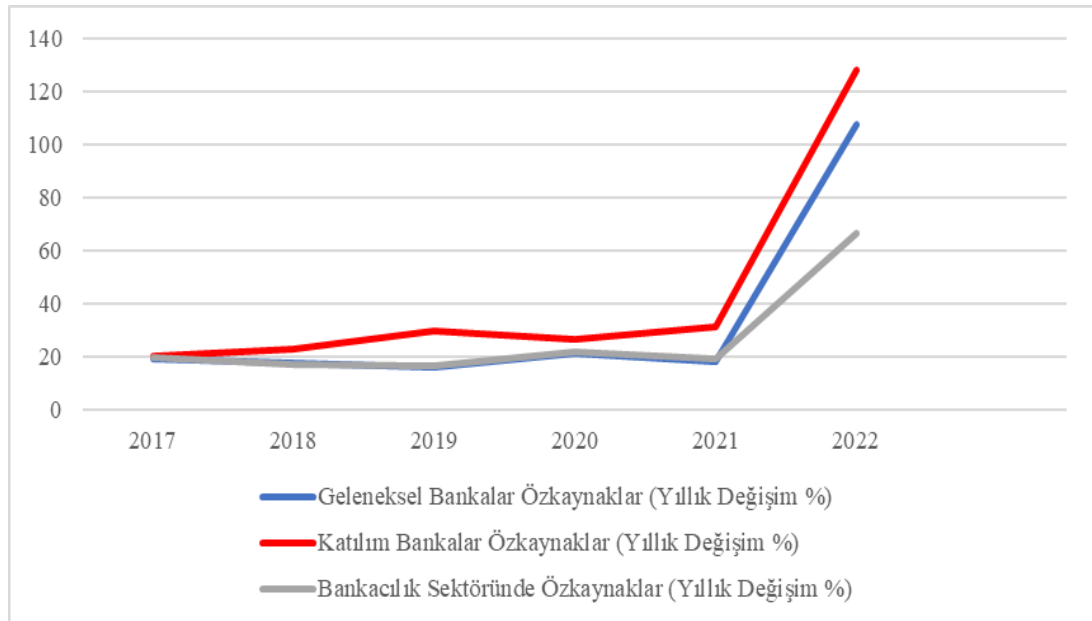
Ticari işletmelerin kaynaklarının artırılması ya da yatırım mevduatlarında işletme sahiplerine güvencesi verilen maddi kaynak olarak belirtilmektedir (Parasız, 2011). Katılım ve geleneksel bankaların işleyişinde meydana gelebilecek riskler ve zararlar sermaye ile karşılanabilmektedir. Bu yüzden bankaların zarar uğramaları durumunda sadece zararı karşılayacak kaynaklarının olması yeterli değildir. Zararla birlikte kendi işleyişlerini de sürdürmeleri gerekmektedir. Bu açıdan bankalar likidite ve özkaynaklar değerini belli bir miktarda tutmayı istemektedir. Böylece müşterilerinin ve kendi ihtiyaçlarının karşılanması mümkün olmaktadır.

Tablo 4.5 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Özkaynak Değerlerinin Karşılaştırılması

Yıllar	Geleneksel Bankalar Özkaynaklar (Milyon TL)	Geleneksel Bankalar Özkaynaklar (Yıllık Değişim %)	Katılım Bankalar Özkaynaklar Top. (BİN TL)	Katılım Bankalar Özkaynaklar (Yıllık Değişim %)	Katılım Bankalarının Yıllık Sektördeki Payı %	Bankacılık Sektöründe Özkaynaklar (Yıllık Değişim %)
2017	345.031	19,47	13.644.821	20,5	3,8	19,6
2018	405.258	17,45	16.768.995	23,0	4,0	17,3
2019	470.410	16,07	21.766.992	29,7	4,4	16,9
2020	571.984	21,59	27.606.731	26,8	4,6	22,0
2021	677.636	18,47	36.310.377	31,4	5,1	19,1
2022	1.405.729	107,44	82.794.179	128,01	5,6	66,51

Kaynak: TBB, TKBB, BDDK

Tablo 4.5 incelendiğinde geleneksel bankaların özkaynakları 2017 yılında 345.031 milyon TL olarak belirlenmiştir. Bu oran 2022 yılında 1.405.729 milyon TL olarak yaklaşık 5 katına artmıştır. Katılım bankalarının özkaynaklar oranı 2017 yılında 13.644.821 bin TL'den 2022 yılında 82.794.179 bin TL'ye yaklaşık 6 katına çıkmıştır.

Şekil 4.4 Katılım ve Geleneksel Bankalarının Özkaynak Değerlerinin Karşılaştırılması (TBB; TKBB; BDDK)

Şekil 4.4 incelendiğinde katılım, geleneksel ve bankacılık sektörü oranları 2021 yılında büyük bir sıçrayış yaşanmıştır. Katılım bankalarının özkaynaklarının yıllık değişimi 2017 yılında %20,5, 2021 yılında %31,4, 2022 yılında %128,01 olarak belirlenmiştir. Geleneksel bankaların özkaynaklar değeri 2017 yılında %19,47, 2021 yılında %18,47, 2022 yılında %107,44 olarak belirlenmiştir. Geleneksel ve katılım bankalarının 2022 yılında özkaynaklar değeri azımsanamayacak kadar artış göstermiştir.

4.4 Kamu Sermayeli Katılım Bankalarının Sektördeki Payı ve Önemi

Ülkemizde katılım bankaları 2019 yılından itibaren 6 banka olarak faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan 3'ü kamu sermayeli diğer 3'ü ise kamu sermayeli olarak faaliyet göstermektedir. Özel ve kamu sermayeli katılım bankalarının, katılım bankacılığı sektöründeki payı aşağıda yer alan tabloda gösterilmektedir.

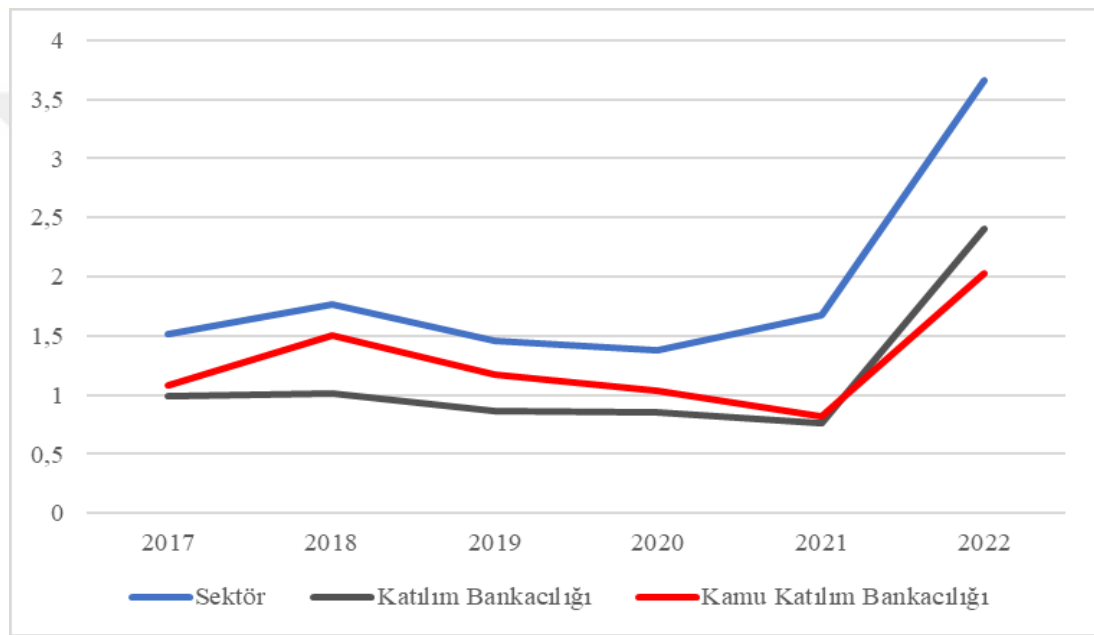
Tablo 4.6 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Karlılıkları ve Sermaye Yeterlilikleri

	Aktif Karlılığı (ROA)			Özsermaye Karlılığı (ROE)			Sermaye Yeterlilik Oranı		
	Sektör	Katılım Bankacılığı	Kamu Katılım Bankacılığı	Sektör	Katılım Bankacılığı	Kamu Katılım Bankacılığı	Sektör	Katılım Bankacılığı	Kamu Katılım Bankacılığı
2017	1,51	0,99	1,08	13,7	11,6	11,83	16,87	16,98	13,54
2018	1,77	1,01	1,5	14,67	12,5	17,3	17,27	15,76	13,13
2019	1,46	0,86	1,17	11,48	11,79	14,08	18,4	18,04	24,80
2020	1,38	0,85	1,04	11,64	15,93	13,76	18,78	17,79	18,61
2021	1,67	0,76	0,82	15,34	15,06	13,23	18,34	18,91	18,16
2022	3,66	2,41	2,03	49,92	34,24	28,77	19,46	21,00	17,37

Kaynak: TKBB, BDDK

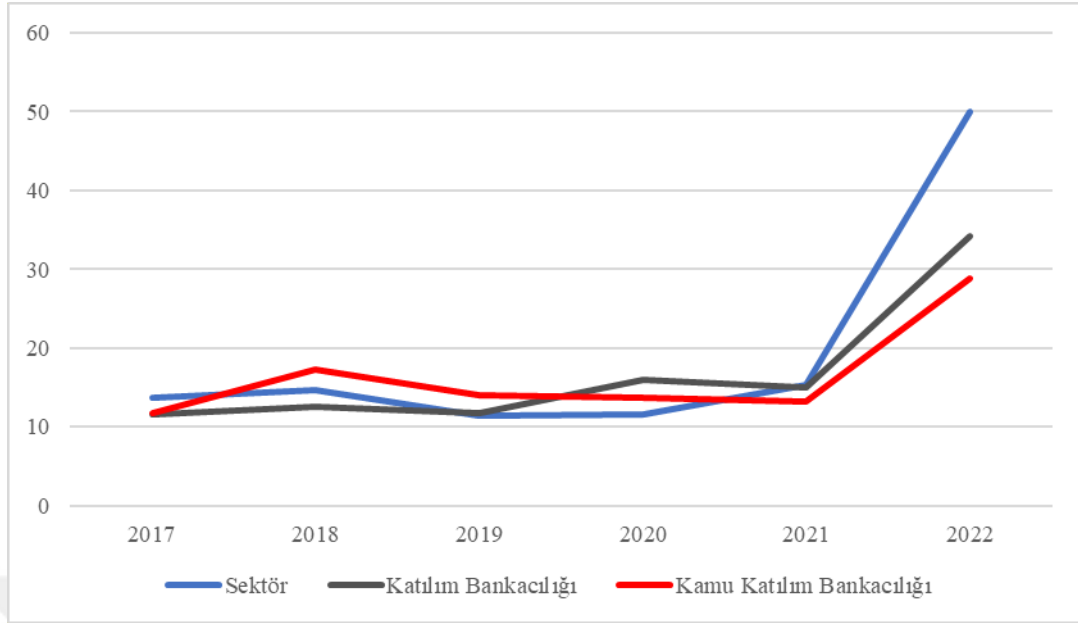
Tablo 4.8'de yer alan bilgilere göre banka sermaye yeterlilik oranı, 2021'de %18,34'e kıyasla 2017'de %16,87'di. Türk bankacılık sektörü 2019-2022 yılları arasında bazı zorluklarla karşılaşsa da kârını artırmayı başarmıştır. Türk lirasının dolar ve euro

karşısında değer kaybetmesi ve risk varlığı gibi olumsuz sonuçlar karşısında banka kredilerinin karlılık endeksi 2022 yılında yüksek değerlere ulaşmıştır. Bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği 2020'de %11,64'ten 2021'de %15,34'e yükselmiştir. Kamu ve devlet bankacılığı sektöründe bu rakam %15,06'ya ve %13,23'e geriledi. Bu sonuç, bankacılık sektöründeki özel ve yabancı bankaların sermaye getirilerinde görülse de, kamu bankalarının çöküşü burada gerçekleşmiştir. 2020 yılının başlamasının ardından bankacılık sektöründe faiz gelirlerindeki toparlanma Covid-19 izleme dönemi ile devam etmiştir.

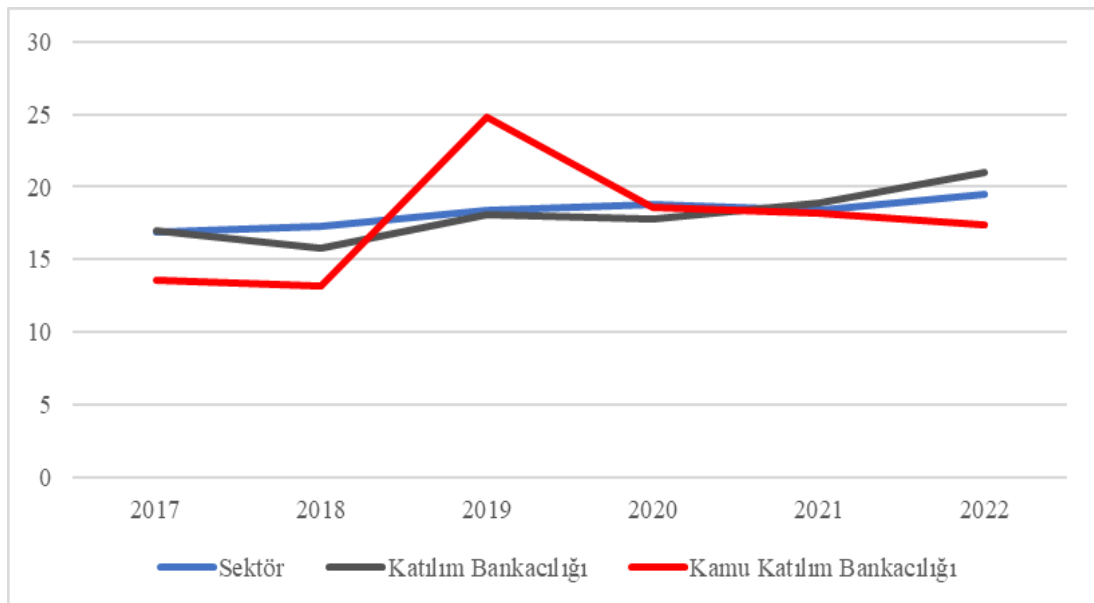
Şekil 4.5 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Aktif Karlılıkları (TKBB; BDDK)

Şekil 4.5 incelendiğinde özel ve kamu bankalarının aktif getirilerinin, sektörün altında kalsalar da, 2017'den bu yana özel sermayeli bankaların aktif karlılıklarını bıraktığını göstermektedir. (Tablo 4.8 bu sonucu doğrulamaktadır). 2015 ve 2016 yıllarında katılımcı banka sayısındaki artışa bağlı olarak bankacılık sektöründe aktif karlılığının arttığını söyleyebiliriz. TKBB raporu (2021), bankacılık sektöründe üye bankaların pazar payının 2025'te %15 oranına çıkacağı tahmin edilmiştir.

Şekil 4.6 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Öz Sermaye Karlılıkları (TKBB; BDDK)

Şekil 4.6'nın analizi, 2017'de kamu bankalarının özkaynak getirisinin sektör seviyesinin altında ve özel rakipleriyle aynı seviyede olduğunu, ancak 2019'da özel bankaları ve 2020'de sektörü geride bıraktığını gösteriyor. Kamu bankalarının oranı sektörün ve özel rakiplerinin altına düştü. Bu durum kamu yararının kârlılıktan daha önemli olduğu bir politika izlenmesi ile açıklanabilir.

Şekil 4.7 Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankalarının Sermaye Yeterlilik Oranları (TKBB; BDDK)

Tablo 4.6 ve Grafik 4.7'de görüldüğü üzere 2020 yılında %18,76 olan sermaye yeterlilik rasyosu (SYR), 2021 yılında %18,34'e gerilemiştir. Kur, kur riskinin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla sermaye yeterliliğinde bir azalma söz konusudur.

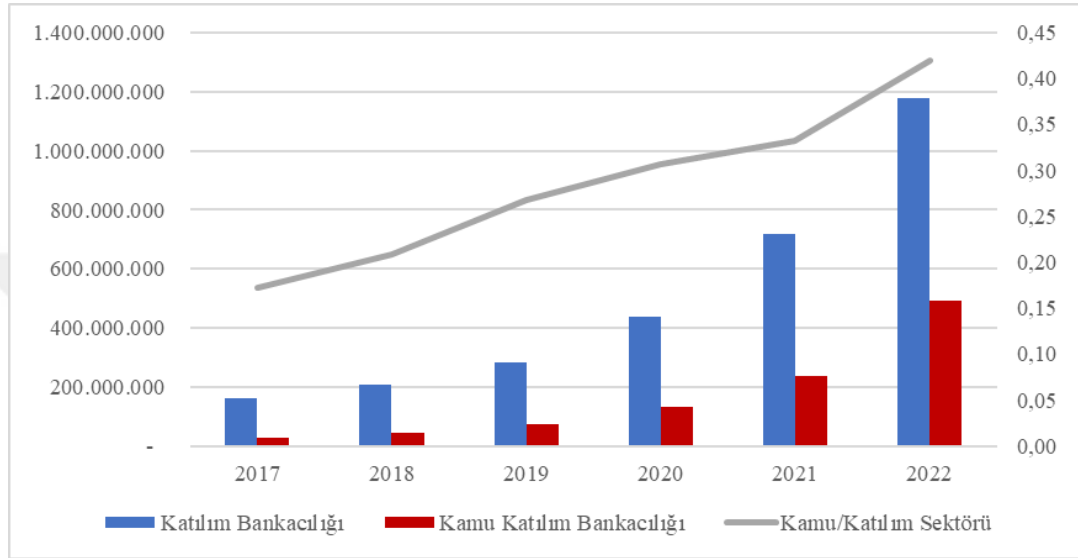

Tablo 4.7 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Bir Karşılaştırması 2

	Aktif Büyüklüğü			Özkaynaklar			Net Kar		
	Katılım Bankacılığı	Kamu Katılım Bankacılığı	Kamu/Katılım Sektörü (%)	Katılım Bankacılığı	Kamu Katılım Bankacılığı	Kamu/Katılım Sektörü (%)	Katılım Bankacılığı	Kamu Katılım Bankacılığı	Kamu/Katılım Sektörü (%)
2017	159.993.357	27.560.288	17	13.644.821	2.511.566	18	1.583.478	297.034	19
2018	206.652.776	43.144.315	21	16.768.995	3.745.810	22	2.096.592	648.062	31
2019	284.282.352	76.023.229	27	20.671.550	6.296.521	30	2.438.042	886.601	36
2020	436.711.737	133.734.801	31	23.328.719	10.071.803	43	3.716.720	1.386.025	37
2021	716.496.224	237.829.578	33	36.310.377	14.669.877	40	5.468.341	1.941.163	35
2022	1.177.278.647	493.545.639	42	82.794.179	34.885.169	42	28.350.918	10.037.870	35

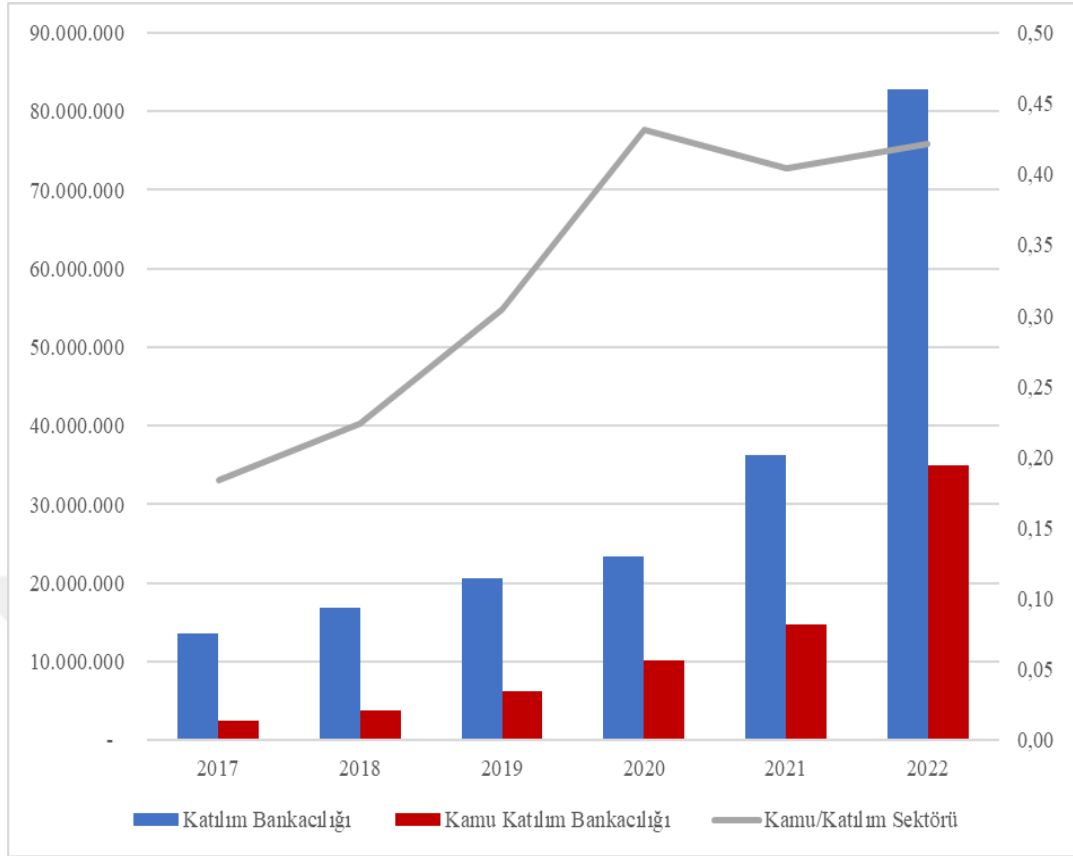
Kaynak: TKBB, BDDK

Tablo 4.7, 2017'den 2022'ye kadar katılımcı bankacılık sektörü ve kamu bankalarının aktif harcamalarını, özkaynaklarını ve net kârını özetlemektedir. 2017'de katılımcı bankacılık sektörü ve kamu bankalarının aktif büyümesi. Bankaların sektöre katılımı arttı %17'den 2021'de %33'e. Benzer şekilde, kamu iştirakli bankaların sektördeki payı, öz kaynakların net kara oranı artıyor.

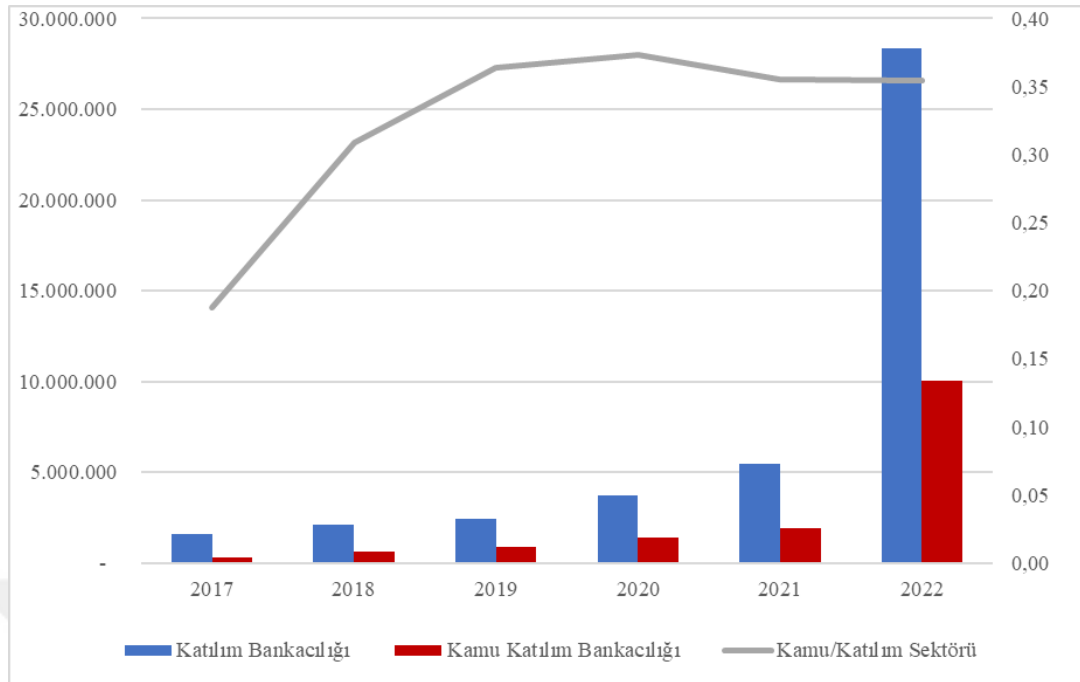
Şekil 4.8 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Aktif Büyüklüğü Açısından Karşılaştırması (TKBB; BDDK)

Şekil 4.8'in analizi, kamu katılım bankalarının faaliyet boyutunun 2017 ile 2022 yılları arasında artmasına rağmen, sektörünkünden daha küçük olduğunu göstermektedir. 2021 yılında Kuveyt Türk Bankası 254,1 milyar TL ile en fazla aktife sahip banka oldu. Kuveyt Türk'ü sırasıyla Türkiye Finans, Albaraka Türk, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım ve Emlak Katılım bankaları izledi. 2020 yılsonu itibarıyla yatırım yapılan bankaların ve bir kamu hissesinin aktifleri %50,9 oranında artarken, fonlarda %54 artış kaydedildi ve piyasaları 369 milyar TL destekledi. 2021 yılı sonunda aktif büyüklüğü %64 artarak 717 milyar TL'ye ulaştı.

Şekil 4.9 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Özkaynaklar Açısından Karşılaştırması (TKBB; BDDK)

Yatırım yapılan bankaların hisseleri yıllık bazda %18,6 değer kazanmıştır. 2020'de %10 olan özkaynakların toplam harcamalar içindeki payı 2021'de %8'e düşmüştür. Devlet ve özel banka iştirakine göre özel banka bilançoları ve devlet iştirakine göre daha fazladır.

Şekil 4.10 Kamu Katılım Bankalarının Katılım Bankacılığı Sektörü ile Net Karlılık Açısından Karşılaştırması (TKBB; BDDK)

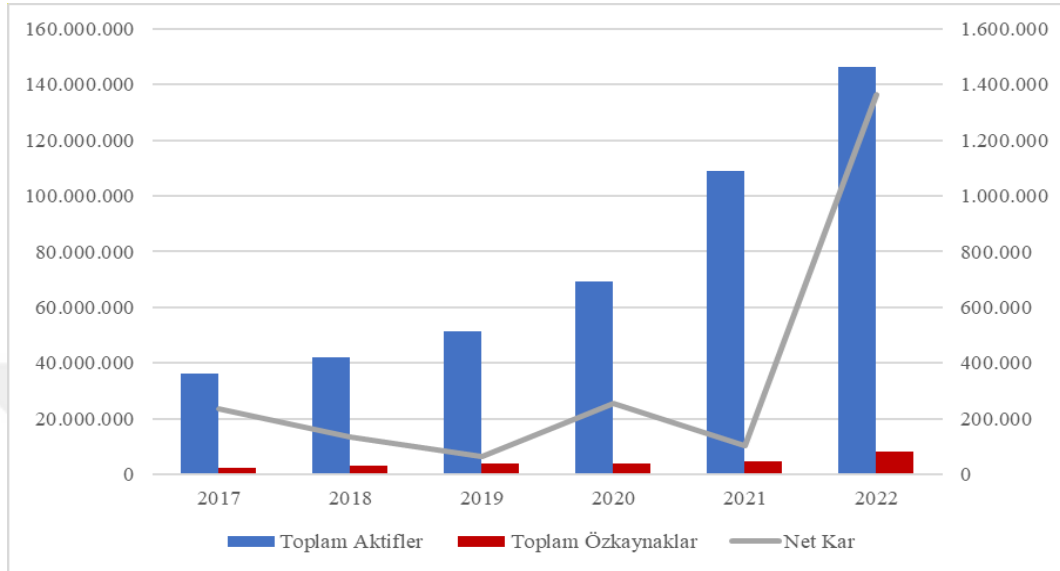
2021 yılında üye bankalar arasında en yüksek kârlılığa sahip banka 2.501,7 milyon TL ile Kuveyt Türk olmuştur. Kuveyt Türk'ü Vakıf Katılım, Türkiye Finans Katılım Bankası, Ziraat Katılım, Emlak Katılım ve Albaraka Türk Katılım Bankası takip ediyor. 2020 yılı sonunda net kâr marjını en çok Vakıf Katılım Bankası artırdı. Vakıf Katılım Bankası net kâr marjını %86'ya yükseltti. Vakıf Katılım Bankası'nın ardından %79 ile Kuveyt Türk ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 4.8 Albaraka Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri

Bin TL	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam Aktifler	36.229.077	42.223.652	51.392.368	69.315.799	108.955.123	146.340.106
Toplam Özkaynaklar	2.481.506	3.261.451	3.821.929	4.044.227	4.626.853	8.118.973
Net Kar	237.093	133.968	63.429	254.737	104.403	1.365.496
Sermaye Yeterlilik Oranı	17,1	14,7	15,0	13,5	14,9	14,88

Kaynak: TKBB, BDDK

Tablo 4.7'deki verilere bakıldığında, toplam aktifler oranı 2017 yılında 36,2 milyar TL iken, toplam aktifler oranı 2020 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artarak 69,3 milyar TL'ye ulaşmıştır. Diğer göstergeler de istikrarlı büyüme göstermiştir.

Şekil 4.11 Albaraka Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri (TKBB; BDDK)

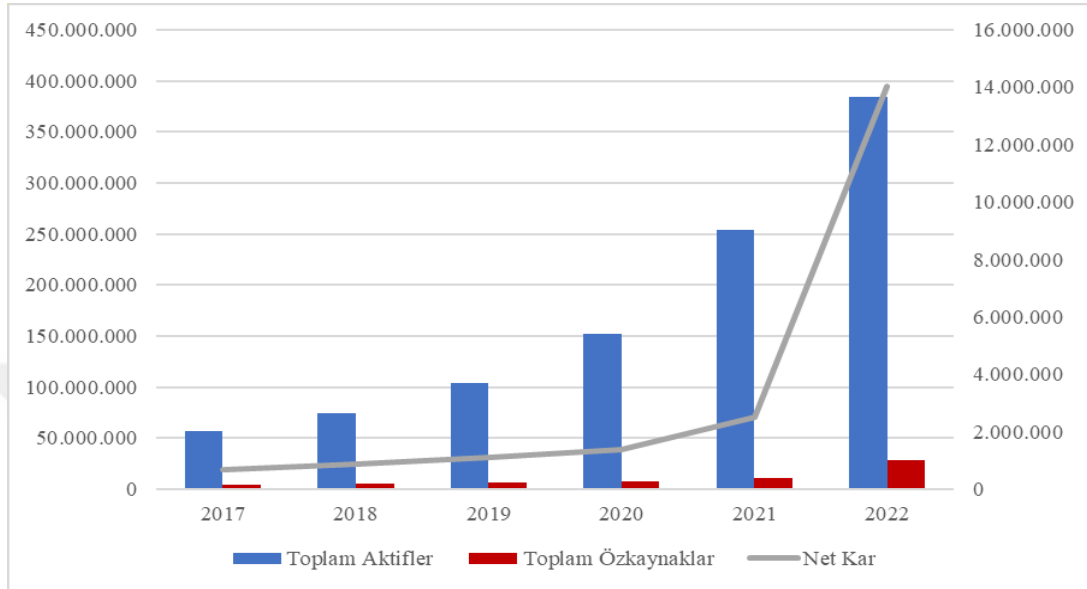
Şekil 4.11'de gösterildiği gibi, Toplam Aktif Oranı 2017-2019 yılları arasında istikrarlı bir şekilde artmış ve bu artış eğilimi 2019-2021 yılları arasında hızlanmıştır. Bu orana baktığımızda bankanın dönen ve duran varlıklarında artış olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, 2017'den 2022'ye kadar olan dönemde öz sermayedeki düzenli artış, bankanın sermaye yeterliliğinin güçlendiğine işaret etmektedir.

Tablo 4.9 Kuveyt Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri

Bin TL	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam Aktifler	57.123.095	74.232.325	104.439.345	152.290.315	254.068.260	384.630.780
Toplam Özkaynaklar	4.591.151	5.438.553	6.821.290	7.995.097	10.456.853	28.714.842
Net Kar	673.991	869.812	1.109.838	1.400.281	2.501.727	14.043.447
Sermaye Yeterlilik Oranı (%)	17,66	17,68	19,32	21,26	23,05	27,48

Kaynak: TKBB, BDDK

Tablo 4.11'de Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın Covid-19 döneminde yaşanan zorluklara rağmen makul finansal sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Kuveyt Türk'ün toplam aktifleri 2020 yılında %21,26 ile 152,2 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Şekil 4.12 Kuveyt Türk Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri (TKBB; BDDK)

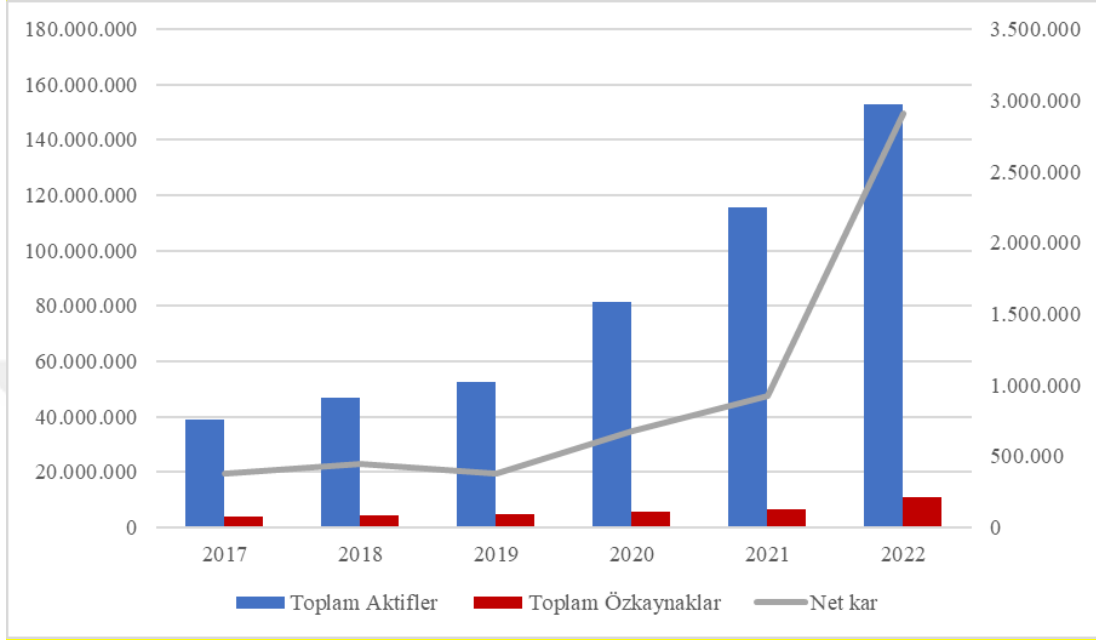
Kuveyt Türk Bankası'nın 2017-2022 yılları arasındaki toplam aktifleri bu seriyi düzenli olarak takip etmiştir. Ancak 2020-2021 yılları arasında 101,7 milyar liralık büyük bir sahne oluştu. Benzer şekilde öz kaynaklar da 2021-2022 yılları arasında artarak 28.714 milyar TL'ye ulaştı.

Tablo 4.10 Türkiye Finans Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri

Bin TL	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam Aktifler	39.080.897	47.052.484	52.427.410	81.370.822	115.643.263	152.762.122
Toplam Özkaynaklar	4.060.598	4.323.181	4.827.079	5.495.302	6.556.794	11.075.195
Net Kar	375.360	444.750	378.174	675.677	921.048	2.904.105
Sermaye Yeterlilik Oranı (%)	18,22	16,62	17,26	16,64	17,85	21,09

Kaynak: TKBB, BDDK

Türkiye Finans Katılım Bankası'nın net kâr değeri 2019 yılında 378.174 bin TL'den 2021 yılında 921.048 bin TL'ye yükseldi. Net kar oranı gibi, toplam aktiflerin toplam sermayeye oranı da arttı.

Şekil 4.13 Türkiye Finans Katılım Bankası'nın Seçilmiş Finansal Değerleri (TKBB; BDDK)

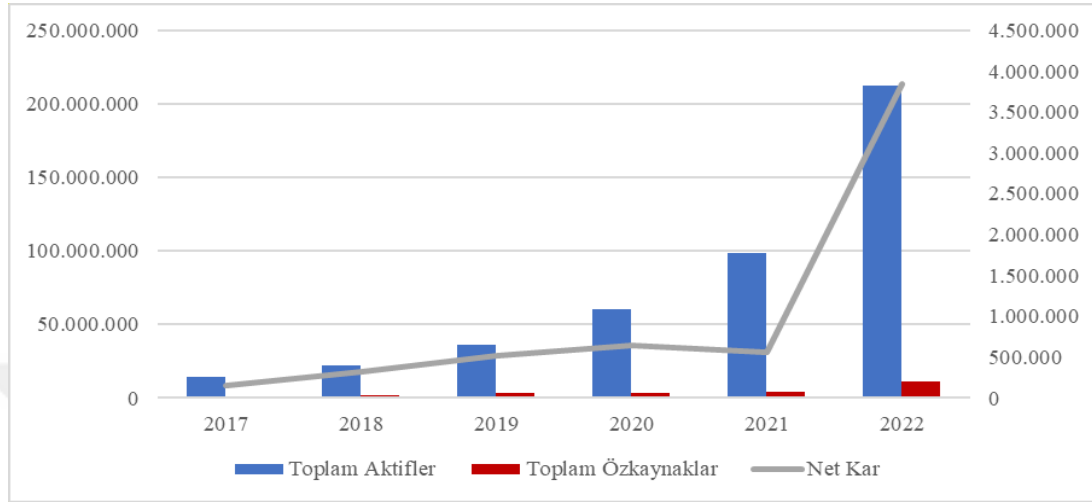
Türkiye Finans Katılım Bankası'nın dönen ve duran varlıklarının 2019'dan 2020'ye taahhütleri doğrultusunda arttığı söylenebilir. Banka, işletme sermayesini finanse etmek için kısa vadeli dış kaynakları, sabit varlıkları finanse etmek için uzun vadeli sansasyonel sermayeyi kullanır.

Tablo 4.11 Ziraat Katılım Bankası'nın Seçilmiş Finansal Değerleri

Bin TL	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam Aktifler	14.350.143	22.188.803	36.392.174	60.186.996	98.312.592	212.356.923
Toplam Öz kaynaklar	1.403.681	2.218.584	3.166.828	3.734.237	4.321.735	11.378.445
Net Kar	158.902	322.665	516.735	638.562	921.048	3.840.272
Sermaye Yeterlilik Oranı (%)	13,1	12,8	16,6	14,8	14,02	15,57

Kaynak: TKBB, BDDK

Ziraat Katılım Bankası'nın finansal bilgileri incelendiğinde 2017-2020 yılları arasında toplam aktiflerinin arttığı görülmektedir. Bu verilere göre 2020 yılında net dönem kârı 638,5 milyon TL, toplam sermayesi ise 3,7 milyar TL olarak belirlendi.

Şekil 4.14 Ziraat Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri (TKBB; BDDK)

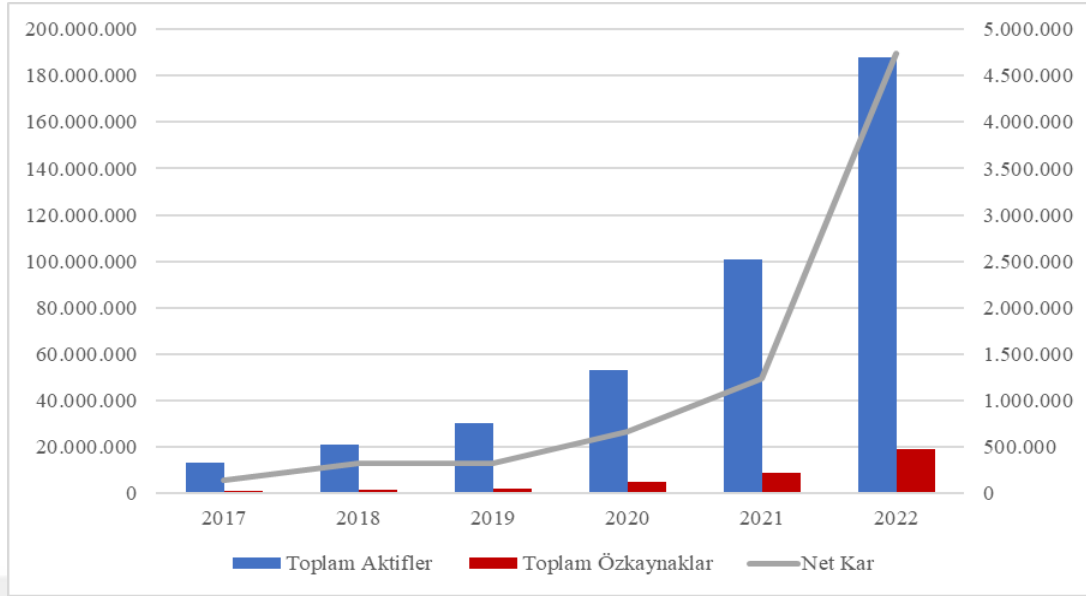
2020-2021 yılları arasında holding bankası Ziraat'in finansal performansı üzerindeki net karın etkisinin azaldığı görülmektedir. Kârlılıktaki bu düşüş, Covid-19 pandemisinin etkilerine bağlanabilir.

Tablo 4.12 Vakıf Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri

Bin TL	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam Aktifler	13.210.145	20.955.512	30.348.784	53.157.628	100.757.086	188.086.080
Toplam Özkaynaklar	1.107.885	1.527.226	1.960.693	4.798.566	8.619.719	18.913.593
Net Kar	138.132	325.397	324.887	666.866	1.239.361	4.735.800
Sermaye Yeterlilik Oranı (%)	14,1	13,60	14,88	18,47	18,29	17,18

Kaynak: TKBB, BDDK

Tablo 4.12'ye bakıldığı zaman vakıf katılım bankasının toplam aktifleri, toplam özkaynakları, net karı, sermaye yeterlilik oranı 2017 yılından 2022 yılına kadar düzenli bir şekilde artış göstermiştir.

Şekil 4.15 Vakıf Katılım'ın Seçilmiş Finansal Değerleri (TKBB; BDDK)

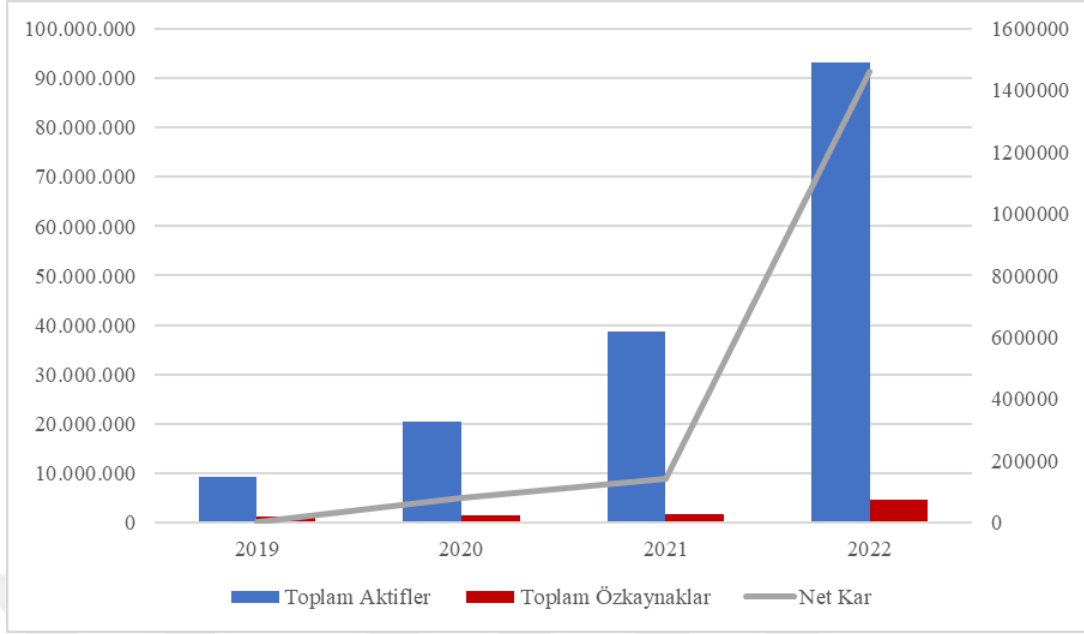
2020-2021 yılları arasında toplam aktiflerde 47.599.458 bin TL'lik yükselme oluşmuştur. Aynı yıllar arasında net karlılık 572.495 bin TL artmıştır.

Tablo 4.13 Türkiye Emlak Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri

Bin TL	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam Aktifler	-	-	9.282.271	20.390.177	38.759.900	93.102.636
Toplam Özkaynaklar	-	-	1.169.000	1.539.000	1.728.423	4.593.131
Net Kar	-	-	44,979	80.597	143.113	1.461.798
Sermaye Yeterlilik Oranı (%)	-	-	63,63	28,3	27,83	22,62

Kaynak: TKBB, BDDK

Türkiye Emlak Katılım Bankası 2017 yılında tasfiyeden çıkarılarak yeniden faaliyete geçmiştir. Bu nedenle Türkiye Emlak Katılım Bankası verilerine 2018 yılından sonra ulaşılabilmektedir. 2020 yılında bankanın toplam aktif büyüklüğü 20,3 milyar TL, toplam sermayesi 1,5 milyar TL, net kârı 81 milyon TL, sermaye yeterlilik rasyosu %27,83 olarak gerçekleşmiştir. Holding bankası Emlak'ın varlıkları 2021 yılı sonunda 38,7 milyar TL'ye yükseldi.

Şekil 4.16 Türkiye Emlak Katılım Bankasının Seçilmiş Finansal Değerleri (TKBB; BDDK)

Türkiye Emlak Katılım'a bakıldığında 2019-2020 yılları arasında toplam aktifler, toplam özkaynaklar ve net gelir oranlarının düzenli bir şekilde değiştiği görülmektedir. Bu durum kamu bankalarının kendilerine duydukları güven sayesinde işlerine hız kattıkları ve sektöre hareketlilik getirdikleri şeklinde yorumlanabilir.

5. SONUÇ

İslamiyet başta olmak üzere bazı dini inançlarda, insanların bankacı dini inançları nedeniyle uzak durdukları geleneksel a-yapının yasaklanması, dini inançları insanlardan uzaklaştırma ve geleneksel Hristiyanlığı yabancılaştırma hakkı vermektedir. Faizsiz veya İslami bankacılık sistemi, bu bankacılık dışı bankacılık sisteminden kaynaklanan fon kaybını telafi eder ve ekonomiye tasarruf sağlar. Türkiye'de faizsiz bankacılık holding bankaları aracılığıyla sağlanmaktadır. Türk bankacılık sisteminde katılımcı bankaların yaptığı ödemeler yüzyıllardır önemli aşamalar yaşamamıştır. Ayrıca holding bankalarının Türkiye'de faaliyet giderleri ile toplumun dini kesimlerinin bankacılık ihtiyaçlarını karşılamaya başlaması ve daha önce atıl durumda olan bu kesimlerden fonların sisteme kazandırılması ekonomik büyümeye de olumlu yansımıştır.

1970'lerin petrol krizi tüm dünyayı etkisi altına aldı. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık yarısı başta Basra Körfezi ve Arap Yarımadası olmak üzere Müslüman bölgelerde bulunmaktadır ve yüksek petrol rezervleri bu bölgelerdeki fazla likiditeyi en çok etkilemiştir. Likiditeyi geliştirmeye yönelik bu eğitim bloğu, bankacılık uygulamaları faiz oranları olan kişilerin gelişmesine yol açmıştır. 1972 yılında Mısır'da faizsiz bankacılık sisteminin oluşturulması ile Müslüman ülkelerde İslami bankacılık uygulaması doğmuş ve hızla diğer ülkelere yayılmıştır. Hatta bu pazar o kadar büyümüştür ki gelişmiş ülkelerdeki bu büyümeden ödeme almak isteyen finans kurumları İslami bankacılık holdingleri ve İslami finans fonları oluşturmuştur. Bu nedenle günümüzde bir İslami bankanın merkez ofisleri ve/veya temsilcilikleri dünyanın belli başlı finans merkezlerinde yer almaktadır.

Geleneksel bankacılık uygulamaları bilinen en eski uygulamalar olarak bilinmektedir. İlk bankacılık uygulamaları resmi olarak Sümerlerde görülmektedir. Geleneksel bankacılık sisteminin sürdürülebilirliği faiz temelli olarak gerçekleşmektedir. Bu sistem resmiyete döküldüğünde bütün dünya üzerinde uygulanmıştır. Fakat bazı dini inançlara göre faiz sisteminin kullanılması yasaktır. Özellikle İslam dininde faizle kazanç sağlamak kesinlikle haramdır. Bu yüzden ekonomide Müslümanların katılımı

eksik kalmaktadır. Bu durum İslam ülkeleri arasında da sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu yüzden bankacılık sektöründe yeni arayışlar olmuştur. Bu noktada katılım bankaları ortaya çıkmıştır. Katılım bankalarının faaliyete geçmesi ile birlikte Müslüman ülkelerin ve bireylerin ekonomide etkin olması sağlanmıştır.

Çalışmanın analizinde katılım ve geleneksel bankalarının özkaynakları, net karları, aktif büyüklükleri, bankacılık sektöründeki payı, banka ve çalışan sayılarının karşılaştırılması yapılmıştır. Dünyada katılım bankaları 1960'lı yıllarda faaliyete geçmiştir. Türkiye'de katılım bankaları "Özel Finans Kuruluşları" adı altında 1980'li yıllarda uygulanmaya başlamıştır. Fakat Özel Finans Kuruluşları içinde banka ile ilgili bir terim yer almadığı için yurt dışında banka olarak görülmemektedir. Bu yüzden 2005 yılında Özel Finans Kuruluşları, Katılım Bankası olarak değiştirilmiştir.

Türkiye'de katılım bankalarının 2017 ve 2022 verilerine bakıldığı zaman seçilmiş değerlerinde artış meydana geldiği görülmüştür. Özellikle 2022 yılında katılım ve geleneksel bankalarının değerlerinin önemli bir oranda sıçrama yaptığını söylemek mümkündür. Geleneksel bankalar ile kıyaslandığında katılım bankaları önemli bir performans sergilemiştir. Fakat geleneksel bankacılık uygulamaları, katılım bankalarından daha eski olduğu için hacmi daha büyüktür.

Türkiye'de bireysel ve devlet kurumları ile bankalara yardımcı olabilecekler; 2017-2022 dönemi için sağlanan veriler, göstergeleri, yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalarda analiz edilmiştir. Performans analizi yöntemi yaygın olarak kullanılan ve hatta bankacılık sektörünün tahsilat, gözetim ve denetimi için kabul gören bir analiz yaklaşımıdır. Hesaplaması kolay olmakla birlikte denetlenen bankalar ile ilgili kararların etkinliğini doğru bir şekilde değerlendirmenize olanak sağladığı için tercih sebebidir. Bu metodoloji ile katılımcı bankaların sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kontrolü ve likiditesini kapsamlı bir şekilde değerlendirmek mümkündür.

Yakın gelecekte, performans analizi yöntemini kullanarak özel ve kamu hassasiyetlerini karşılaştıran ve yeni bankalarda kamu sektörü katılımının sonuçlarını analiz eden bir çalışma yapıldı. Performans analizinin sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans gibi özel sermayeli katılım bankalarının toplam aktifleri 2017 yılından itibaren 2020 yılına kadar düzenli olarak artış göstermiştir. 2020 sonrası Kuveyt Türk üyelerinin toplam banka aktiflerinin olağan dışı bir büyüme gösterdiği ortaya çıkmıştır. 2017 yılından sonra Albaraka Türk Bankası gibi özel sermayeli katılım bankaları için net kâr oranı artmıştır. Tüm olaylar bir arada değerlendirildiğinde, bankacılık sektörüne devletin de katılımı ve dinamizmi ile yer alması, ilgili bankaları daha çok çalışmaya ve gelişmeye ittiği söylenebilmektedir.

Bankaların sadece seçim döneminde sektöre giriş yaptıkları gerçeğine müdahil olmalarına rağmen ilerleme başlamıştır. Kısa sürede aktif büyüklüğü ve kalitesi hızla artmış, sermaye yeterliliği artmıştır. Öngörülen dönemde karlılığın da arttığı görüldü. Bu değişimler birlikte değerlendirildiğinde, çok paydaşlı bankaların sektörün yönetim kalitesi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bu çalışmada literatürde yer alan çalışmalardan farkı katılım bankalarının kendi içinde incelenmesidir. Bankacılık alanında literatürde çok sayıda çalışma yer almaktadır. Fakat katılım bankacılığında özel sermayeli ve kamu sermayeli katılım bankalarının karşılaştırılması olduğu çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Literatüre yeni bir bakış açısı getirilmesi için katılım bankalarının seçilmiş verileri ile ekonometrik analizin yapılması mümkündür.

KAYNAKLAR

- AbdulRahman, Y. (2017). *İslam'da bankacılık ve finansman*. (S. Tuğ ve M.A. Tuğ. Çev.). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Abitter Ö. ve Deran, A. (2009). Katılım bankacılığı ile geleneksel bankaların bankacılık hizmetleri ve muhasebe uygulamaları açısından karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- About BisB, <https://www.bisb.com/en/about-bisb>
- Abrar, T., Ahmed, F. ve Kasnif, M. (2018). Financial stability of Islamic versus conventional banks in Pakistan. *Journal of Islamic Economics*, 10(2), 341-366.
- Akın, F. (Ed.) (2018). *Bankacılığa giriş*. Ekin Yayınevi.
- Aktepe, İ.E. (2010). *İslâm hukuku çerçevesinde finansman ve bankacılık*. Yedirenk Yayınları.
- Alkış, A. (2018). İslam hukukunda katılım bankacılığı fon toplama ve kullandırma yöntemleri. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 2018, 120-133.
- Allen F. & Gale D. (2001). *Comparative financial systems: A survey*. Pennsylvania: Wharton School Center for Financial Institutions.
- Arabacı, H. (2018). Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 25-42.
- Aras, O.N. ve Öztürk, M (2011). Reel ekonomiye katkıları bakımından katılım bankalarının kullandığı fonların analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 167-179.
- Araz, Y. (2020). İstisnâ Akdi ve Modern Dönem İslâmî Finans uygulamalarındaki yeri, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (54), 253-277.
- Ardıç K. ve Aydın, Y. (2011) *İktisat okulları ve emek piyasası*. Derin Yayınları.
- Arnoud W. A. Boot and Anjan V. T. (1997). Financial system architecture, *The Review of Financial Studies*, 10(3), 1997, 693-733.

- Arzova, S.B. ve Şahin, B.Ş. (2019). Tarımın finansmanında selem yöntemi ve muhasebe kayıtları. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 3(7), 32-47.
- Aydemir, M. (2020). Türk işletme tarihi ve yönetim bilimi açısından birinci İzmir İktisat Kongresi: Banka merkezli işletme gruplarının oluşumu. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 194-213.
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 13-30.
- Bankalarımız, (2021). www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.04.2023.
- Bektaş, S. (2022). *Faizsiz bankacılıkta performans ölçümü: Türk katılım bankalarının performansları üzerine ampirik bir inceleme*. [Doktora Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Binatlı, Y.Z. (1966). Faiz ve İslam hukukunda faiz. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 2(1), 147-183.
- Burtan-Doğan, B., Kaya, M. ve Narçiçek, N. (2017). Dünya bankacılık sektöründe İslami bankacılık sisteminin gelişimi, çalışma prensipleri ve Türkiye’de İslam bankacılığı üzerine bir analiz. *Akademik Sosyal araştırmalar Dergisi*, 5(48), 175-190.
- Coşkun, M. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Coşkun, M. (2010). *Para ve sermaye piyasaları kurumlar, araçlar, analiz*. Detay Yayıncılık.
- Coşkun, N., Ardor, H. N., Çermikli, H., Eruygur, O., Öztürk, F., Tokatlıoğlu, İ., Aykaç, G. & Dağlaroğlu, T. (2012). Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi. *Türkiye Bankalar Birliği*, 280.
- Çalkılıç, F. (2022). *Türkiye’de katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılık performanslarının karşılaştırılması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Çetin, A. C., ve Bıtrak, İ. A. (2010). Banka kârlılık performansının analitik hiyerarşi süreci ile değerlendirilmesi: Ticari bankalar ile katılım bankalarında bir uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Çetin, M. (2016). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) para politikası uygulamalarının gelişimi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(14), 67-101.

- Demir, Z. ve Yumuşak, İ.G. (2018). Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin finansal problemlerin çözümünde girişim sermayesi fonlarının önemi ve rolü: Katılım bankacılığına yeni bir model önerisi, *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 4(2), 139-174.
- Demirci, R. (1996). *Ekonominin temelleri*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dilek, S. ve Küçük, O. (2017). Customer satisfaction in participation banks: a research in kastamonu. *International Journal of Research in Business and Social Science* (2147-4478), 6(4), 22-33.
- Duranlar, S. (2014). *Bankacılık ve kambiyo işlemleri*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Dündar, M. Ş. ve Tetik, N. (2014). Geleneksel bankacılık sistemine alternatif olarak faizsiz bankacılık sistemi. *Reforma*, 1(61), 42-50.
- Erol, H. M. (2006). *Dünyada ve Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi ve Türkiye’de kamu bankalarının yeniden yapılandırılması*. [Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Esen, S. (2019). *Konvansiyonel bankalar ile katılım bankalarının finansal performanslarının karşılaştırılması: BASEL III Kriterlerine göre bir uygulama*. [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Fahmida, S. (2018). *Fundamentals of Islamic finance and banking*. New Jersey: John Wiley & Sons (Wiley finance series), 2018.
- Furgani, H. (2017). *Endonezya’da İslam iktisadının günümüzdeki durumu*. İKAM.
- Güçlü F. ve Kılıç, M. (2019). İslami finansın Türkiye, ABD, İngiltere ve Malezya’da gelişimi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3).
- Gülençer, İ., Ertugay, E. ve Tünel, R.K. (2019). Faizsiz finansal araçlarda ölçüm sorunları. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12 (3), 787-807.
- Güney, A. (2018). *Türkiye’de katılım bankacılığı uygulamaları ve kamunun katılım bankacılığındaki rolü ve girişimin değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Türk Hava Kurumu Üniversitesi.
- Gürkan, S. (2018). *Finansal kurumlar, para bankacılık ve finansal sistem* (pp. 297–329). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Haron, S. & KuMajdi, Y. (2022). Islamic banking in Thailand: Prospects and challenges. *International Journal of Islamic Financial Services*, 5(2), 1-2, <https://iaif.ir/images/khareji/articles/bank/27.pdf>,

- Hazar, A. ve Babuşçu, Ş. (2019). *Bankacılığa giriş: Temel bankacılık bilgileri* (1st ed.). Nobel Akademik Yayıncılık
- Iqbal, Z. ve Mirakhor, A. (2011). *An introduction to Islamic finance. Theory and Practice*. 2nd ed. / Zamir Iqbal. Singapore: Wiley
- İpekten, B. (2017). *Finansal piyasaların yapısı, sermaye ve para piyasaları*. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- İskenderoğlu, Ö., Karadeniz, E. ve Atioğlu, E. (2012). Türk bankacılık sektöründe büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının karlılığa etkisinin analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 291-311.
- Jalal S. (2018). *Katılım bankacılığı sistemi ve faizin yeri: Türkiye örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kalaycı, İ., (2013), Katılım bankacılığı: Mali kesimde nasıl bir seçenek?. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 51-74.
- Kaya, E. ve Arslantürk Çöllü, D., (2020). Bankerlerden günümüze Türk bankacılık tarihinin kronolojik olarak değerlendirilmesi. *BMIJ*, 8(4): 1-36,
- Kaya, F. (2013). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık
- Kaya, Ö. (2010). *Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kettell, B. (2011). *The Islamic banking and finance workbook: Step-by-Step exercises to help you master the fundamentals of Islamic banking and finance*. John Wiley Publisher, 2011, s.36.
- Keynes, J.M. (1937). Alternative theories of the rate of interest, *The Economic Journal*, 186(47), 241-252.
- Kılıç, H. (2008). *Türkiye'de KOBİ Bankacılığı kapsamında KOBİler'e verilen finansal destekler (Entegre Çözüm Modeli)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Kodra, A. (2018). *Türkiye'de katılım bankacılığı uygulaması ve ekonomiye etkileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Lone, F. A. (2016). *Islamic Banks and financial institutions: A study of their objectives and achievements*. Palgrave Macmillan UK.

- Lök, H. (2018). Türkiye’de katılım bankacılığının finans sektöründeki yeri ve ekonomiye katkıları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (76), 132-150.
- Osanmazi M.N. (2020). *Katılım Bankacılığında Ürün Çeşitliliğinin Değerlendirilmesi ve Geleneksel Bankacılık Uygulamaları ile Karşılaştırılması*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Özel, C. (2020). Kitap Değerlendirmesi: Faiz Meselesi: Tarihte Örnek Uygulamalar. *İslam Tetkikleri Dergisi*, 10(1).
- Özpolat, İ. (2023). Spekülasyonun iktisadi ve fihhi açıdan değerlendirilmesi: Meşru ticaret mi yoksa kumar mı?. *Academic Platform*, 7(2), 217-246.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). Katılım bankacılığı ile geleneksel bankaların bankacılık hizmetleri ve muhasebe uygulamaları açısından karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- Özulucan, A. ve Özdemir, F. S. (2010). *Katılım bankacılığı. muhasebe organizasyonu, uygulamalar, finansal tablolar & bağımsız denetim*. Türkmen Kitabevi.
- Parasız, İ. (2009). *Para banka ve finansal piyasalar*. Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2014). *Modern bankacılık teori ve uygulama*. Ezgi Kitabevi.
- Selçuk, H. ve Tunay, K. B. (2014). *Ticari Banka Yönetiminin Temelleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Serpam (2013). *İslami finans kavramı, ürünler, dünyada ve Türkiye’de gelişimi ve geleceği*. Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Sever, E. (2009). *Finans, dış ticaret ve büyüme ilişkisi: Türkiye analizi*. Çizgi Kitabevi.
- Somashekar, N. T. (2009). *Banking*. New Age International (P) Ltd. Publishers
- Süngü, Ş. T. ve Dilek, S. (2020). Katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların işleyişlerine yönelik müşteri algı farklılıklarının analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5), 3966-3987.
- Şahin, E. (2007). *Türkiye’de Düünden Bugüne Katılım Bankaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kadir Has Üniversitesi.
- Şimşek, B. (2019). *Katılım bankacılığı ve Türkiye ekonomisine katkıları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi.

- Takan, M. ve Acar Boyacığlu, M. (2018). *Bankacılık: Teori, uygulama ve yöntem*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Temiz, K. (2010). *İslam'da kumar yasağı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Terzi, A. (2015). Katılım bankacılığı: Kitaba uymak mı, kitabına uydurmak mı?. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).
- Terzi, H., Apan, M., Atar, A., ve Şahin, H. (2019). *Bireysel müşterilerin katılım bankalarını tercih etme tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine kültürlerarası karşılaştırmalı bir araştırma: Türkiye ve Avrupa örneği*. Türkiye 282 Katılım Bankaları Birliği TKBB (Ed.), TKBB Yayınları, Yayın No:11. Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar -II- (pp. 165–200). TKBB Yayınları.
- Toutouchian, I. (2009). *Islamic money and banking*. Integrating Money in Capital Theory. Singapore: Wiley & Sons (Asia).
- Tunalı, H. (2019). *Finansal piyasalar ve kurumlar*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Türk, M. ve Eroğlu, İ. (2018). *Katılım bankacılığında üretimin finansmanı üzerine bir değerlendirme*. Katılım Finans: Teorik ve Ampirik Çalışmalar (pp. 119–150). Gazi Kitabevi.
- Uçar, M. (1993). *Türkiye'de-dünyada faizsiz bankacılık ve hesap sistemleri*. Fey Vakfı Yayınları.
- Uçarkaya, S. (2006). *Kamu bankalarının bankacılık sistemindeki rolü*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara.
- Uluyol, O. (2019). 1980-2000 Döneminde Türkiye'de bankacılığın gelişimi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (17), 73-107.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niđe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 107-117.
- Yıldız, S. (2019). *Katılım Bankaları ve Mevduat Bankaları Arası Rekabet Analizi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Yücel, E. (2021). Mevduatın krediye dönüşüm oranının belirleyicileri. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), 60-70.